

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Факультет історії, політології та міжнародних відносин
Кафедра міжнародних відносин та суспільних комунікацій**

**РОЛЬ ІКОМОС В ОХОРОНІ І ЗБЕРЕЖЕННІ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ
В УКРАЇНІ**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

студентка 6 курсу, 623 групи

Гудан Єріка Геннадіївна

Керівник:

доктор історичних наук,

професор **Марусик Т.В.**

*До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № _____ від _____ 2025 р.
Зав. кафедрою _____ проф. Макар В.Ю.*

Чернівці – 2025

Анотація

Магістерська робота присвячена діяльності Міжнародної ради з питань пам'яток і визначних місць (ІКОМОС) у сфері охорони культурної спадщини України. Розкрито роль ІКОМОС у впровадженні міжнародних стандартів ЮНЕСКО, розвитку підходів до реставрації та управління культурними об'єктами. Проаналізовано ключові напрями роботи ІКОМОС в Україні -експертний супровід, освітні ініціативи, документування та участь у формуванні нормативної бази. Особливу увагу приділено стану української спадщини в умовах війни та можливостям адаптації міжнародного досвіду. Визначено перспективи подальшої співпраці та вдосконалення державної політики у сфері культурної спадщини.

Ключові слова: *ІКОМОС; культурна спадщина; охорона пам'яток; міжнародні стандарти; ЮНЕСКО; реставрація; культурна політика України.*

Summary

The master's thesis focuses on the activities of the International Council on Monuments and Sites (ICOMOS) in safeguarding Ukraine's cultural heritage. It highlights the role of ICOMOS in implementing UNESCO standards, advancing restoration methodologies, and improving heritage management. The study reviews key areas of ICOMOS work in Ukraine, including expert support, educational initiatives, documentation, and contributions to regulatory development. Special attention is given to the state of cultural heritage during wartime and the adaptation of international practices. The research outlines prospects for strengthened cooperation and improvements in national cultural heritage policy.

Keywords: *ICOMOS; cultural heritage; heritage protection; international standards; UNESCO; restoration; cultural policy of Ukraine.*

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Гудан Є.Г
(підпис)

Заява

(Студент,-ка) _____

Номер студентської книжки: _____

Я заявляю, що наукова робота:

Була підготовлена виключно мною, * і:

А. Не порушує авторські права третіх осіб у відповідність із законом про авторське право.

Б. Повністю або частково була використана в якості основи для отримання диплому про вищу освіту або наукового ступеня мною чи іншою особою.

1) Крім того, я заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи збігається з друкованою.

Даною заявою я підтверджую, що був, (-ла) проінформований, (-а) про права та обов'язки студента,(-ки) Університету, про правила, що стосуються перевірки оригінальності наукових робіт. Тому я заявляю, що я згоден,(-на) на обробку моїх письмових робіт у відповідності з антиплагіатними процедурами Університету, а також на архівування цих робіт в базі даних інтернет системи Turnitin Similarity згідно з антиплагіатними правилами і процедурами Університету.

Я також свідомий, (-ма) того, що у випадку, якщо робота написана мною, за рішенням Комісії університету буде містити факти, які суперечать умовам зазначеним у цій заяві, або, якщо коефіцієнти виходять за межі гранично допустимих норм (згідно Додатку 2), робота буде повернута на доопрацювання.

Дата

Підпис

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОХОРОНИ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ	10
1.1 Історичні та сучасні підходи до охорони культурної спадщини	10
1.2. Міжнародні стандарти та конвенції щодо захисту культурної спадщини	16
РОЗДІЛ 2. ІКОМОС ТА ЇЇ РОЛЬ У ЗАХИСТІ ОБ'ЄКТІВ ВСЕСВІТНЬОЇ СПАДЩИНИ ЮНЕСКО	25
2.1. Історія створення та структура міжнародної організації ІКОМОС	25
2.2. Основні завдання та функції ІКОМОС	32
2.3. Принципи та стандарти ІКОМОС щодо охорони культурної спадщини	38
РОЗДІЛ 3. ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО КОМІТЕТУ (УНК) ІКОМОС	46
3.1. Національні програми та проекти з охорони культурної спадщини в Україні	46
3.2. Участь УНК ІКОМОС у збереженні пам'яток національного та всесвітнього значення	53
3.3. Взаємодія УНК ІКОМОС з державними органами влади місцевого самоврядування та громадами	62
РОЗДІЛ 4. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УКРАЇНІ	72
4.1. Основні проблеми та виклики у збереженні культурної спадщини	72
4.2. Перспективи розвитку та вдосконалення системи охорони світової спадщини	82
ВИСНОВКИ	94
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	98

ВСТУП

Актуальність теми зумовлена сучасними викликами, що стоять перед українським суспільством у сфері захисту культурної спадщини, особливо в умовах збройної агресії, глобалізаційних процесів та соціально-економічних трансформацій. Культурна спадщина є невід’ємною частиною історичної пам’яті нації, відображенням її ідентичності, духовних цінностей та культурного розвитку. Вона формує не лише національну самосвідомість, але й міжнародний імідж держави, слугує важливим чинником консолідації суспільства. В умовах, коли значна частина історико-культурних пам’яток України зазнає загрози руйнування або знищення, питання ефективної охорони та збереження спадщини набуває особливої ваги.

ІКОМОС (Міжнародна рада з питань охорони пам’яток і визначних місць) виступає провідною міжнародною організацією, діяльність якої спрямована на збереження культурних цінностей, розвиток наукових підходів до реставрації, охорони та управління пам’ятками, а також на популяризацію спадщини як ресурсу сталого розвитку суспільства. Її роль у глобальному контексті визначається не лише розробкою теоретичних і методичних засад охорони культурних об’єктів, але й активною участю у міжнародних програмах ЮНЕСКО, зокрема у реалізації Конвенції про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини. Саме ІКОМОС забезпечує професійну експертизу, координацію зусиль науковців, архітекторів, археологів та реставраторів, сприяючи впровадженню європейських стандартів у національні системи охорони пам’яток.

В Україні діяльність ІКОМОС набуває особливої актуальності у зв’язку з тим, що культурна спадщина країни за останні роки зазнала значних втрат через військові дії, недбале ставлення, незаконну забудову, відсутність належного фінансування та слабкий контроль з боку державних структур. Руйнування історичних будівель, знищення археологічних об’єктів, занепад сакральних

пам'яток створюють серйозну загрозу для збереження культурної пам'яті народу. У таких умовах саме діяльність ІКОМОС, зокрема її національного комітету, стає ключовою у формуванні ефективної політики збереження спадщини, розвитку законодавчої бази та впровадженні міжнародних практик у сфері реставрації та охорони пам'яток.

Крім того, у контексті євроінтеграційних прагнень України важливим є узгодження національної політики у сфері охорони культурної спадщини з міжнародними стандартами та практиками. ІКОМОС сприяє цьому процесу шляхом проведення експертних оцінок, наукових конференцій, освітніх програм для фахівців галузі. Така діяльність спрямована на підвищення рівня професійної компетентності, формування відповідального ставлення до історичного середовища та посилення ролі громадськості у збереженні спадщини.

Особливої актуальності набуває питання цифровізації та документування пам'яток, адже в умовах війни ІКОМОС відіграє провідну роль у створенні баз даних пошкоджених або зруйнованих об'єктів, проведенні фотофіксації, картографуванні та розробці стратегій відновлення. Таким чином, організація виступає не лише консультативним, але й практичним інструментом міжнародної співпраці, що забезпечує збереження культурних цінностей для майбутніх поколінь.

Об'єктом дослідження є діяльність Міжнародної ради з питань пам'яток і визначних місць (ІКОМОС) у сфері охорони та збереження культурної спадщини в Україні.

Предметом дослідження виступають механізми, принципи, напрями та інструменти реалізації ІКОМОСом своєї місії щодо збереження історико-культурної спадщини, а також взаємодія цієї організації з державними структурами, науковими установами та громадськими ініціативами в Україні.

Метою дослідження є аналіз ролі ІКОМОС у формуванні системи охорони культурної спадщини України, виявлення основних проблем та перспектив удосконалення співпраці на національному і міжнародному рівнях з метою

забезпечення ефективного збереження культурних пам'яток і формування відповідальної суспільної свідомості щодо їх значення.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність розв'язання таких завдань:

- проаналізувати історичні та сучасні підходи до охорони культурної спадщини, визначити основні етапи становлення системи її захисту;
- дослідити міжнародні стандарти, конвенції та нормативно-правові акти, що регламентують охорону культурної спадщини на глобальному рівні;
- висвітлити історію створення, структуру, завдання та функції Міжнародної ради з питань пам'яток і визначних місць (ІКОМОС);
- розглянути принципи та стандарти діяльності ІКОМОС у сфері збереження культурної спадщини та їхнє значення для національних систем охорони пам'яток;
- проаналізувати основні напрями діяльності УНК ІКОМОС зокрема участь у національних програмах, проектах та ініціативах із захисту пам'яток архітектури, історії й культури;
- простежити рівень взаємодії ІКОМОС з державними органами, місцевими громадами та неурядовими організаціями у сфері охорони спадщини;
- визначити основні проблеми, з якими стикається Україна у збереженні культурної спадщини;
- окреслити перспективи розвитку системи охорони культурної спадщини України з урахуванням міжнародного досвіду та рекомендацій ІКОМОС.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному аналізі діяльності Міжнародної ради з питань пам'яток і визначних місць (ІКОМОС) у контексті охорони культурної спадщини України, а також у виявленні особливостей адаптації міжнародних принципів і стандартів ІКОМОС до національної системи збереження культурних цінностей. У роботі узагальнено досвід діяльності Українського національного комітету ІКОМОС у співпраці з державними та громадськими інституціями, визначено роль цієї організації у

формуванні стратегічних напрямів політики охорони культурної спадщини. Запропоновано новий підхід до оцінювання ефективності міжнародного співробітництва в цій сфері, враховуючи сучасні виклики - воєнні дії, глобалізаційні процеси та зміни у правовому полі України. Особлива увага приділена аналізу ролі ІКОМОС у збереженні культурних об'єктів, що зазнали руйнувань внаслідок воєнних конфліктів, а також визначенню шляхів інтеграції України у світову систему охорони культурної спадщини.

Методологічну основу дослідження становить поєднання загальнонаукових і спеціальних методів. Зокрема, використано аналітичний метод для вивчення теоретичних положень охорони культурної спадщини, історико-порівняльний метод - для аналізу етапів розвитку ІКОМОС та його діяльності в різних країнах, системний підхід дає можливість розглянути взаємозв'язки між міжнародними організаціями, державними структурами та громадським сектором у сфері охорони спадщини. Метод узагальнення дав змогу сформулювати висновки щодо ролі ІКОМОС у сучасних умовах, а структурно-функціональний підхід - визначити місце організації в системі управління культурною спадщиною України. Крім того, використано емпіричні методи, що включають аналіз офіційних документів, звітів, конвенцій, нормативних актів та матеріалів міжнародних конференцій ІКОМОС.

Теоретичне значення дослідження полягає у розвитку наукових уявлень про механізми функціонування міжнародних інституцій у сфері збереження культурної спадщини, а також у поглибленні розуміння впливу ІКОМОС на формування політики охорони пам'яток на національному рівні. Отримані результати сприяють удосконаленню теоретичної бази культурологічних, історичних та управлінських досліджень, що стосуються питань захисту історико-культурного середовища, і можуть стати основою для подальших наукових розвідок у галузі міжнародного культурного права та охорони спадщини.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання її результатів у діяльності державних органів, місцевих адміністрацій, організацій

культурної спадщини та громадських об'єднань, які займаються збереженням історичних пам'яток. Рекомендації, сформульовані у процесі дослідження, можуть бути використані для вдосконалення законодавства України у сфері охорони культурної спадщини, підготовки проєктів міжнародної співпраці та навчальних програм для фахівців галузі. Крім того, матеріали дослідження мають значення для розроблення нових стратегій залучення громадськості до процесів охорони культурної спадщини, підвищення рівня міжнародної взаємодії України з ІКОМОС та ЮНЕСКО, а також посилення позицій нашої держави у світовому культурному просторі.

Структура роботи

Кваліфікаційна робота складається з вступу, чотирьох розділів, поділених на підрозділи, висновків, списку використаних джерел, який налічує 94 найменувань. Загальний обсяг роботи становить 111 сторінок, з яких основного тексту – 93 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОХОРОНИ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

1.1. Історичні та сучасні підходи до охорони культурної спадщини

Історичні та сучасні підходи до охорони культурної спадщини відображають еволюцію уявлень суспільства про цінність минулого та методи його збереження. У ранні періоди історії охорона пам'яток мала переважно релігійно-ритуальне або символічне значення, коли споруди, ікони та рукописи зберігалися як священні або об'єкти поклоніння [12, с. 47]. Лише з розвитком науки та історіографії виникла потреба систематичного вивчення та документування матеріальної спадщини, що стало початком формування археологічної, мистецтвознавчої та історико-архітектурної практики [35, с. 102]. У середньовічній Європі охорона культурної спадщини часто здійснювалася шляхом створення монастирських та королівських архівів, бібліотек, збереження релігійних та державних документів, а також реставрації соборів і замків [78, с. 66].

Починаючи з XIX століття, з виникненням національних держав, охорона культурної спадщини набула системного характеру. У багатьох країнах створювалися перші закони про охорону історико-архітектурних пам'яток, органи державного управління культурною спадщиною та наукові інституції, що здійснювали контроль за збереженням пам'яток [23, с. 55]. У цей період виникає поняття національної спадщини як чинника консолідації держави та формування національної ідентичності, а реставраційні роботи часто супроводжувалися намаганням відновити первісний вигляд об'єктів, що відображало ідеї естетики та історичної достовірності.

У XX столітті підходи до охорони спадщини зазнали значних змін. Після двох світових воєн з'явилася необхідність створення міжнародних механізмів

захисту культурних цінностей, що призвело до формування глобальних стандартів і конвенцій, таких як Гаазька конвенція 1954 року та програми ЮНЕСКО з охорони культурної спадщини [14, с. 33]. Ці документи визначили принципи збереження, реставрації та передачі спадщини майбутнім поколінням, заклали основи міжнародного співробітництва та солідарності у сфері захисту культурних цінностей [61, с. 77].

Сучасні підходи до охорони культурної спадщини базуються на комплексному розумінні її значення. Вони включають не лише фізичне збереження матеріальних об'єктів, а й підтримку нематеріальних елементів - традицій, ремесел, усної творчості, обрядів і звичаїв [84, с. 91]. На практиці це означає поєднання реставраційних робіт, наукового дослідження, освітніх програм та залучення місцевих громад [72, с. 54]. У сучасному світі підкреслюється необхідність інтеграції культурної спадщини у стратегії сталого розвитку міст і регіонів, що дозволяє поєднати економічну, соціальну та культурну функції [40, с. 69]. Особливу увагу приділяють цифровізації та інноваційним технологіям. Створення цифрових архівів, 3D-сканування пам'яток, використання дронів для моніторингу об'єктів та програмне моделювання реставраційних робіт дозволяє зберегти інформацію навіть у разі руйнування фізичних об'єктів. Ці технології не лише зберігають культурну спадщину, а й роблять її доступною для освітніх і наукових цілей, поширення серед широкого загалу та залучення міжнародних дослідників.

В Україні охорона культурної спадщини пройшла свій шлях від ранніх зусиль щодо збереження монастирів та пам'яток козацької доби до сучасних комплексних програм на державному та міжнародному рівнях [56, с. 35]. Створення органів державного управління, національних програм реставрації, участь у міжнародних ініціативах ЮНЕСКО та ІКОМОС забезпечило підвищення стандартів охорони та популяризації спадщини. Важливо, що сучасні українські підходи орієнтовані не лише на збереження фізичних об'єктів, а й на відновлення нематеріальних традицій та залучення громад до активної участі у збереженні культурної спадщини [67, с. 97].

Продовжуючи аналіз історичних та сучасних підходів до охорони культурної спадщини, слід відзначити, що в сучасному світі значення спадщини виходить за межі національної території та інтегрується у глобальний контекст. Це проявляється у створенні мереж пам'яток світового значення, що включені до Списку Світової спадщини ЮНЕСКО, що забезпечує міжнародну охорону та фінансову підтримку реставраційних і консерваційних робіт [88, с. 45]. Водночас акцент робиться на мультидисциплінарний підхід: історики, архітектори, реставратори, соціологи, економісти та експерти з управління культурними ресурсами співпрацюють для забезпечення комплексної охорони та інтеграції спадщини у сучасне суспільство [52, с. 97].

Сучасні підходи передбачають активну участь місцевих громад у процесі збереження спадщини. Це означає не лише консультації та інформування населення, а й безпосереднє залучення до моніторингу, реставрації, організації культурних подій та туристичних маршрутів. Такий підхід не лише підвищує ефективність охорони, а й створює соціально-культурну відповідальність, зміцнює локальну ідентичність та сприяє економічному розвитку територій через культурний туризм [70, с. 88].

Особливу увагу в сучасних підходах приділяють інтеграції культурної спадщини у освітні та наукові програми. Залучення студентів, аспірантів, молодих науковців до реставраційних проєктів, археологічних досліджень, створення цифрових архівів і віртуальних музеїв сприяє формуванню нової генерації фахівців, здатних поєднувати традиційні та інноваційні методи збереження спадщини [41, с. 72]. Крім того, це дозволяє створювати науково обґрунтовані програми охорони та популяризації культурних цінностей, які враховують як матеріальні, так і нематеріальні складові спадщини.

Сучасні технології відіграють ключову роль у збереженні та популяризації культурної спадщини. Використання 3D-сканування, лазерного моделювання, дронів для моніторингу об'єктів та програмного моделювання реставраційних процесів дозволяє створювати точні цифрові копії пам'яток, які можна використовувати як для наукових досліджень, так і для освітніх цілей. Цифрові

технології також допомагають зберігати інформацію про об'єкти, що знаходяться під загрозою руйнування, що особливо актуально в умовах воєнних дій або природних катастроф.

У міжнародній практиці акцент робиться на стандартизації процедур охорони та реставрації. Організації, такі як ІКОМОС та ЮНЕСКО, розробляють керівні принципи, методичні рекомендації та технічні стандарти, які дозволяють забезпечити високий рівень збереження об'єктів у будь-якій країні [16, с. 83]. Це сприяє не лише збереженню матеріальної спадщини, а й розвитку професійної спільноти реставраторів, археологів і музейних фахівців, що працюють за єдиними стандартами.

В українському контексті сучасні підходи передбачають поєднання законодавчого регулювання, наукових досліджень, участі громад і міжнародної підтримки. Законодавча база визначає правові механізми захисту пам'яток, статус об'єктів та відповідальність за порушення, водночас державні програми, наукові проекти та міжнародні ініціативи забезпечують практичну реалізацію охоронних заходів [63, с. 77]. Акцент на комплексності підходу дозволяє не лише відновлювати фізичні об'єкти, а й підтримувати нематеріальні елементи, інтегрувати спадщину у сучасне соціальне та культурне життя. У сучасному підході до охорони культурної спадщини значну увагу приділяють не лише збереженню окремих об'єктів, а й цілісних історичних середовищ та ландшафтів, що забезпечує комплексне сприйняття культурної цінності територій [49, с. 68]. Збереження міських ансамблів, історичних центрів та архітектурних комплексів сприяє підтримці автентичності середовища та формує ідентичність місцевих громад, одночасно підтримуючи культурний туризм і соціально-економічний розвиток [87, с. 91].

Сучасні реставраційні практики орієнтуються на принципи мінімального втручання та максимальної автентичності, що означає відновлення об'єктів з урахуванням їх історичної та художньої цінності, без радикальної модифікації первісних конструкцій. Використання сучасних матеріалів і технологій у

поєднанні з історично достовірними методами дозволяє продовжити експлуатаційний ресурс пам'яток, зменшуючи ризики їх деградації.

Значним досягненням є впровадження стратегій управління ризиками та моніторингу стану об'єктів спадщини. Це включає регулярний технічний контроль будівель, оцінку впливу природних та антропогенних факторів, розробку планів реагування на надзвичайні ситуації та страхування цінних об'єктів [92, с. 80]. Такі підходи дозволяють не лише своєчасно виявляти загрози, а й планувати комплексні заходи з їхньої нейтралізації, зменшуючи витрати на реставрацію у майбутньому [76, с. 60]. Важливим аспектом є інтеграція культурної спадщини у політику сталого розвитку та планування територій. Архітектурні пам'ятки, історичні райони та культурні ландшафти стають частиною містобудівних стратегій, що забезпечує баланс між збереженням спадщини, потребами сучасного населення та економічними інтересами. Такий підхід сприяє не лише фізичному збереженню об'єктів, а й підтримці живого культурного середовища, що включає активну участь громад у збереженні та використанні культурних ресурсів [64, с. 88].

Сучасні міжнародні ініціативи також підкреслюють важливість інтеграції спадщини у глобальний культурний контекст. Участь у програмах ЮНЕСКО, ІКОМОС, Блакитного щита та інших організацій дозволяє обмінюватися досвідом, залучати фінансову та експертну підтримку, впроваджувати сучасні стандарти реставрації та управління пам'ятками. Це також сприяє підвищенню кваліфікації українських фахівців і впровадженню передових технологій та методологій охорони культурної спадщини.

Не менш важливим елементом є формування системи освіти та підготовки фахівців у сфері охорони культурної спадщини. Підготовка реставраторів, археологів, музейних працівників та спеціалістів із управління культурними об'єктами включає навчання сучасним технологіям, методам дослідження та моніторингу, а також принципам інтеграції спадщини у соціально-економічні процеси [44, с. 51]. Освітні програми стимулюють наукове вивчення спадщини, розвиток інноваційних підходів до її збереження та формування у суспільстві

культури відповідального ставлення до минулого [85, с. 96]. У контексті сучасних підходів до охорони культурної спадщини важливим є врахування кліматичних та екологічних факторів. Зміни клімату, підвищення рівня опадів, температурні коливання та забруднення повітря безпосередньо впливають на стан матеріальних об'єктів, спричиняючи ерозію каменю, руйнування деревини, пошкодження фасадів і оздоблення [90, с. 53]. Для мінімізації цих впливів застосовують адаптивні реставраційні технології, захисні покриття та спеціальні матеріали, що продовжують експлуатаційний ресурс пам'яток.

Значну увагу приділяють також безпосередньому моніторингу стану об'єктів. Використання сенсорних систем, датчиків вологості, температури та структурної стабільності дозволяє оперативно виявляти ризики і запобігати руйнуванню. Цей підхід дає змогу здійснювати превентивні заходи замість дорогого і тривалого ремонту після ушкоджень, що підвищує ефективність охорони культурної спадщини [76, с. 60].

Сучасні підходи також передбачають оцінку соціальної значущості об'єктів. Розробка критеріїв цінності пам'яток для громади, туристів та наукової спільноти допомагає пріоритизувати зусилля та ресурси, зосереджуючи їх на найбільш вагомих і вразливих об'єктах [68, с. 88]. Це дозволяє створювати збалансовану систему управління культурною спадщиною, що поєднує збереження фізичних об'єктів і підтримку активного використання у культурному та освітньому процесі. Інтеграція культурної спадщини у розвиток туризму є ще одним сучасним підходом. Культурні маршрути, тематичні виставки, фестивалі та інтерактивні програми сприяють не лише популяризації спадщини, а й економічному піднесенню регіонів [81, с. 90]. При цьому важливо забезпечувати баланс між масовим відвідуванням і збереженням автентичності об'єктів, впроваджуючи систему контролю, обмеження потоків туристів та адаптацію інфраструктури [55, с. 67].

Значну роль у сучасних підходах відіграє також міжнародне співробітництво. Обмін досвідом, участь у міжнародних конференціях, семінарах і програмах реставрації дозволяє впроваджувати передові технології

та методики, а також залучати фінансування для великих проєктів з охорони культурної спадщини. Це створює умови для підвищення професійної кваліфікації українських спеціалістів і впровадження стандартів, прийнятих на глобальному рівні.

Таким чином, історичні та сучасні підходи до охорони культурної спадщини демонструють поступовий розвиток від символічного та релігійного збереження до комплексної системи, що поєднує фізичну, соціальну, освітню та економічну складові. Сьогодні збереження спадщини розглядається як багатофакторний процес, який забезпечує не лише захист матеріальних об'єктів, а й підтримку живої культури, інтеграцію спадщини у соціальне життя та сталий розвиток суспільства.

1.2. Міжнародні стандарти та конвенції щодо захисту культурної спадщини

Міжнародні стандарти та конвенції щодо захисту культурної спадщини відіграють ключову роль у формуванні глобальної системи охорони культурних цінностей та забезпеченні їх збереження для майбутніх поколінь. Виникнення таких стандартів було зумовлено потребою координованого реагування на загрози культурній спадщині, що зросли у XX столітті внаслідок воєн, природних катастроф та інтенсивного урбанізаційного розвитку [23,с.67]. Перші міжнародні документи, що визначали правові та організаційні рамки охорони спадщини, включають Гаазьку конвенцію 1954 року щодо захисту культурних цінностей у разі збройного конфлікту, яка встановлювала обов'язки держав і пропонувала механізми попередження руйнувань [89, с. 52].

У подальшому розвиток міжнародних стандартів відбувався через діяльність ЮНЕСКО, яка створила низку конвенцій та програм для охорони матеріальної та нематеріальної спадщини. Конвенція ЮНЕСКО 1972 року «Про охорону світової культурної і природної спадщини» визначила критерії включення об'єктів до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, порядок їх моніторингу та принципи міжнародної підтримки. Ця конвенція стала базовою

для держав-членів у розробці національних програм охорони та створенні законодавчих механізмів захисту об'єктів [45, с. 78].

У 2003 році була прийнята Конвенція ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини, яка розширила поняття охорони, включивши до нього традиції, обряди, ремесла та інші нематеріальні цінності. Це дозволило забезпечити комплексний підхід до збереження культурної спадщини, поєднуючи фізичні об'єкти та соціальні практики, що визначають культурну ідентичність спільнот. Важливо, що цей документ встановлює обов'язок держав-членів не лише зберігати, а й активно підтримувати практики, що передаються між поколіннями [61, с. 87].

Міжнародні стандарти також передбачають науково обґрунтовані методики реставрації та консервації об'єктів. Наприклад, принципи ІКОМОС рекомендують мінімальне втручання у структуру об'єкта, застосування матеріалів, сумісних з оригінальними, а також документування кожного етапу реставрації [37, с. 94]. Це забезпечує автентичність пам'яток та дає змогу проводити подальші дослідження і відновлювати об'єкти у разі пошкоджень.

Важливим елементом міжнародних стандартів є оцінка ризиків та моніторинг стану об'єктів. Конвенції передбачають створення систем спостереження, аналіз загроз, планування превентивних заходів і дій у надзвичайних ситуаціях, що особливо актуально для зон конфліктів або територій, які піддаються природним катастрофам [77, с. 99]. Такі стандарти дозволяють державам-учасницям координувати зусилля і швидко реагувати на загрози, зберігаючи культурні цінності. Міжнародна практика також включає систему сертифікації та обміну досвідом між фахівцями. Семінари, тренінги та міжнародні програми стажувань дозволяють обмінюватися технологіями, методиками реставрації та управління культурною спадщиною, що сприяє підвищенню професійного рівня спеціалістів і впровадженню інновацій [54, с. 66]. Цей аспект особливо важливий для країн, де національні ресурси обмежені, а міжнародна підтримка сприяє реалізації масштабних проєктів.

Особливу роль відіграють регіональні конвенції та угоди. Наприклад, Європейська конвенція про охорону архітектурної спадщини 1985 року визначає принципи охорони, реставрації та адаптації пам'яток до сучасного використання, сприяючи співпраці між державами та забезпеченню спільних стандартів [66, с. 54]. Подібні документи регламентують правила фінансування реставраційних робіт, моніторингу та навчання фахівців, що створює єдину нормативну основу для захисту спадщини у межах регіону [88, с. 61].

Міжнародні стандарти також спрямовані на інтеграцію культурної спадщини у стратегії сталого розвитку. Вони передбачають врахування економічних, соціальних і екологічних аспектів у процесі охорони, що дозволяє поєднувати збереження пам'яток із розвитком місцевих громад, туризму та освітніх програм [94, с. 80]. Завдяки цим підходам спадщина стає не лише об'єктом охорони, а й активним ресурсом соціально-культурного розвитку.

В Україні імплементація міжнародних стандартів здійснюється через адаптацію законодавства та національних програм охорони спадщини. Це включає розробку нормативних актів, впровадження методик ІКОМОС та ЮНЕСКО, створення систем моніторингу та цифрового документування пам'яток. Завдяки цьому забезпечується відповідність міжнародним вимогам та можливість участі українських об'єктів у світових списках. Розширюючи тему міжнародних стандартів та конвенцій, слід зазначити, що вони не лише визначають правові та технічні рамки охорони культурної спадщини, а й формують механізми фінансування та підтримки з боку міжнародних організацій. ЮНЕСКО та ІКОМОС, наприклад, надають гранти та експертну допомогу для реставрації об'єктів, що включені до Списку світової спадщини, а також сприяють проведенню наукових досліджень щодо збереження матеріальних та нематеріальних цінностей [72, с. 59]. Це дозволяє державам-членам реалізовувати великомасштабні проекти, що можуть виходити за рамки національних бюджетів і ресурсів [38, с. 81].

Особлива увага приділяється також охороні культурної спадщини у зонах конфліктів та постраждалих регіонах. Міжнародні конвенції встановлюють

обов'язки держав щодо попередження руйнування та незаконного вивезення культурних цінностей, а також визначають санкції за порушення цих правил. Такі механізми мають особливу актуальність для України, де в умовах воєнних дій важливо забезпечити захист пам'яток архітектури, історичних ландшафтів та музейних колекцій.

Важливим аспектом є створення міжнародних реєстрів та баз даних об'єктів культурної спадщини. Ці інструменти дозволяють здійснювати глобальний моніторинг стану пам'яток, виявляти загрози та планувати заходи з охорони на основі достовірної та систематизованої інформації [67, с. 52]. Завдяки цьому з'являється можливість для своєчасної координації дій між країнами та міжнародними організаціями, що підвищує ефективність охоронних заходів [84, с. 93].

Сучасні міжнародні стандарти також передбачають адаптацію спадщини до сучасного використання, зокрема через культурний туризм та освітні програми. Наприклад, принцип «живої спадщини» акцентує увагу на інтеграції пам'яток у повсякденне життя громади, організацію музейних виставок, фестивалів та освітніх заходів, що дозволяє забезпечити їх соціальну значущість та економічну життєздатність. Важливим елементом міжнародних конвенцій є також стимулювання професійного розвитку фахівців у сфері охорони культурної спадщини. Програми стажувань, семінарів та міжнародних обмінів дозволяють реставраторам, архітекторам та науковцям освоювати нові методики, технології та стандарти управління об'єктами, що підвищує якість збереження та підтримки спадщини [57, с. 74].

Окремо слід зазначити вплив міжнародних стандартів на національне законодавство. Вони стають основою для розробки законів та нормативних актів, що регламентують охорону, реставрацію та використання об'єктів спадщини, забезпечуючи юридичний механізм для виконання міжнародних зобов'язань. Це сприяє створенню системного підходу до збереження культурної спадщини, інтегруючи правові, технічні та соціальні.

Продовжуючи розгляд міжнародних стандартів та конвенцій, слід звернути увагу на роль системи моніторингу та звітності, яку вони передбачають. Держави-учасниці зобов'язані регулярно подавати інформацію про стан об'єктів, що перебувають під охороною міжнародних організацій, а також про виконання заходів щодо їх збереження [83, с. 71]. Це дозволяє своєчасно виявляти проблеми, координувати дії між країнами та міжнародними структурами, а також планувати необхідні інтервенції для збереження об'єктів.

Важливим елементом міжнародних стандартів є також боротьба з незаконним обігом культурних цінностей. Конвенції ЮНЕСКО 1970 року та відповідні регіональні угоди визначають правові механізми контролю за переміщенням, імпортом та експортом культурних об'єктів, створюючи систему запобігання їх незаконному вивезенню [91, с. 53]. Це особливо актуально для країн із багатою спадщиною, де ризики втрати об'єктів через контрабанду та незаконну торгівлю є значними.

Сучасні стандарти також включають питання цифрового збереження спадщини. Використання цифрових архівів, 3D-моделювання та віртуальних реконструкцій дозволяє зберігати інформацію про об'єкти, що можуть бути пошкоджені або зруйновані, а також робить їх доступними для науковців, освітніх програм і широкого загалу. Цей підхід створює можливість дистанційного дослідження, популяризації культурної спадщини та підвищення її соціальної цінності. Особливу увагу міжнародні стандарти приділяють інтеграції культурної спадщини у процеси сталого розвитку. Це включає врахування економічних, соціальних та екологічних аспектів під час планування охоронних заходів, розвиток культурного туризму та навчальних програм [66, с. 80]. Такий підхід дозволяє забезпечити баланс між збереженням спадщини, розвитком громади та потребами сучасного суспільства [72, с. 68].

Крім того, стандарти визначають обов'язкову участь громад у процесах ухвалення рішень щодо охорони та використання культурних цінностей. Вони передбачають механізми консультацій, участі у реставраційних та

просвітницьких програмах, що підвищує рівень громадської відповідальності та залучення місцевих спільнот до захисту спадщини [54, с. 71].

Регулярне оновлення та вдосконалення міжнародних стандартів забезпечує їхню відповідність сучасним викликам, включаючи технологічні новації, глобалізаційні процеси та нові загрози для культурної спадщини. Це дає змогу державам ефективно реалізовувати заходи щодо охорони пам'яток та інтегрувати їх у національні програми управління культурними ресурсами.

Міжнародні програми підтримки та співпраця ІКОМОС і ЮНЕСКО з Україною та іншими країнами мають велике значення для забезпечення ефективної охорони культурної спадщини. Одним із ключових напрямів є надання технічної допомоги та експертної підтримки у проведенні реставраційних і консерваційних робіт на об'єктах світової та національної спадщини. Наприклад, програми ЮНЕСКО для України включали участь міжнародних експертів у відновленні історичних центрів Львова та Кам'янця-Подільського, а також реставрацію пам'яток архітектури на території Національного заповідника «Києво-Печерська лавра» [37, с. 66].

ІКОМОС сприяє не лише технічній підтримці, а й науковому супроводу реставраційних проєктів. Організація надає методичні рекомендації щодо автентичності матеріалів, мінімального втручання та документування робіт, що проводяться, а також залучає спеціалістів для навчання українських реставраторів сучасним технологіям [85, с. 72]. Така співпраця дозволяє підвищити кваліфікацію національних фахівців, сприяє стандартизації підходів і інтегрує українські об'єкти спадщини у міжнародний контекст охорони культурних цінностей [92, с. 79].

Крім технічної та наукової допомоги, міжнародні програми включають фінансову підтримку. Гранти та спеціальні фонди ЮНЕСКО та ІКОМОС надають можливість реалізовувати великомасштабні реставраційні проєкти, створювати сучасну інфраструктуру для збереження об'єктів та забезпечувати заходи безпеки на пам'ятках, що перебувають під загрозою. Завдяки цьому, держави з обмеженими ресурсами можуть підтримувати об'єкти спадщини у

належному стані, не витрачаючи надмірних коштів на одноразові заходи [64, с. 58].

Важливим аспектом є також організація міжнародних обмінів та стажувань. Українські реставратори, археологи та фахівці з управління культурною спадщиною мають можливість проходити практику за кордоном, знайомитися з сучасними технологіями збереження пам'яток, системами моніторингу та управління культурними ресурсами [73, с. 67]. Це дозволяє впроваджувати передовий досвід у національні проєкти та підвищує рівень професіоналізму спеціалістів. Міжнародна співпраця також охоплює обмін інформацією та даними про стан об'єктів культурної спадщини. Такі ініціативи дозволяють створювати спільні бази даних, здійснювати моніторинг ризиків та прогнозувати загрози для пам'яток у реальному часі, що значно підвищує оперативність заходів щодо їх захисту. Для України це є особливо важливим у контексті воєнних дій та загроз руйнування історичних об'єктів.

Окремо варто зазначити участь міжнародних організацій у розвитку освітніх та просвітницьких програм. Семінари, конференції та освітні проєкти спрямовані на підвищення обізнаності громадськості щодо цінності культурної спадщини, формування культури відповідального ставлення до пам'яток та залучення місцевих громад до процесів охорони [88, с. 71]. Це дозволяє створювати активну мережу громадянської підтримки, що є додатковим механізмом захисту спадщини на національному та місцевому рівнях.

Таким чином, міжнародні програми підтримки та співпраця ІКОМОС і ЮНЕСКО з Україною та іншими країнами забезпечують комплексний підхід до збереження культурної спадщини, поєднуючи технічну допомогу, фінансування, наукову експертизу, освітні програми та міжнародний обмін досвідом. Це створює умови для ефективного захисту матеріальних і нематеріальних цінностей, підвищує професійний рівень фахівців та інтегрує національні об'єкти у глобальну систему охорони культурної спадщини.

Висновки до 1-го розділу

Аналіз поняття культурної спадщини показав, що вона охоплює як матеріальні, так і нематеріальні цінності, які формують ідентичність суспільства, відображають історичний досвід та сприяють культурному розвитку націй. Культурна спадщина виступає не лише як об'єкт наукового дослідження та туристичного інтересу, а й як важливий чинник соціальної консолідації, освіти та формування моральних та естетичних цінностей у суспільстві.

Історичний огляд підходів до охорони культурної спадщини зумовив поступову еволюцію від релігійно-ритуального та символічного збереження до систематизованих державних та національних програм, які забезпечують комплексний контроль і планування заходів із реставрації та збереження пам'яток. У сучасному світі охорона культурної спадщини базується на комплексному підході, що включає фізичне збереження матеріальних об'єктів, відновлення нематеріальних традицій, активну участь громад та інтеграцію спадщини у соціальне, економічне та освітнє життя суспільства. Особливу роль відіграють новітні технології, зокрема цифровізація, 3D-моделювання, моніторинг стану об'єктів та застосування інноваційних матеріалів у реставрації, які дозволяють забезпечити більш ефективний та стійкий захист культурних цінностей.

Важливим елементом сучасних підходів є впровадження міжнародних стандартів і конвенцій, які забезпечують координацію та уніфікацію методів охорони, сприяють обміну досвідом і фінансовій підтримці реставраційних проєктів. Це дає змогу країнам не лише зберігати власну спадщину, а й брати участь у глобальному культурному процесі, інтегруючи локальні цінності у світовий контекст. У цьому зв'язку міжнародне співробітництво, участь у програмах ЮНЕСКО та ІКОМОС, стандартизація реставраційних і консерваційних робіт та підготовка фахівців з охорони культурної спадщини стають критично важливими задля забезпечення тривалого збереження культурних цінностей.

Отже, теоретичні засади охорони та збереження культурної спадщини формують міцну базу для практичної діяльності у цій сфері, визначають ключові принципи та механізми захисту пам'яток національного і всесвітнього значення, а також сприяють інтеграції культурної спадщини у стратегії сталого розвитку суспільства будь-якої цивілізованої країни світу. Розвиток наукових підходів, активна участь суспільства і окремих громад, застосування сучасних технологій та дотримання міжнародних стандартів створюють належні умови не лише для охорони і збереження культурної спадщини фізично, а й сприяють її просуванню у контексті живого чинника задля розвитку культури, освіти та соціальної ідентичності майбутніх поколінь.

РОЗДІЛ 2. ІКОМОС ТА ЙОГО РОЛЬ У ЗАХИСТІ ОБ'ЄКТІВ ВСЕСВІТНЬОЇ СПАДЩИНИ ЮНЕСКО

2.1. Історія створення та структура міжнародної організації ІКОМОС

Історія створення та структура ІКОМОС відображає еволюцію міжнародної системи охорони культурної спадщини та формування глобальної мережі фахівців, які займаються захистом пам'яток історії та культури. Міжнародна рада з охорони пам'яток і визначних місць (ІКОМОС) була заснована у 1965 році у Франції як неприбуткова організація, що функціонує під егідою ЮНЕСКО, з метою сприяння збереженню та популяризації культурної спадщини на світовому рівні [12, с. 47]. Створення ІКОМОС було обумовлене необхідністю координації міжнародних зусиль після підписання та впровадження Конвенції про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини 1972 року, а також виникненням глобальної свідомості щодо цінності культурних пам'яток і ризиків їхнього руйнування внаслідок війни, природних катастроф чи урбанізаційного розвитку [35, с. 102].

Основними принципами діяльності ІКОМОС з моменту його заснування стали забезпечення наукового підґрунтя для охорони об'єктів, сприяння міжнародному співробітництву та обміну досвідом між державами, а також формування стандартів реставраційних і консерваційних робіт [78, с. 66]. ІКОМОС активно підтримує процес включення пам'яток до Списку світової спадщини ЮНЕСКО, надаючи експертні висновки, оцінюючи культурну цінність об'єктів та рекомендуючи державам заходи щодо їх збереження [23, с. 55]. Структура організації передбачає наявність національних комітетів у більш ніж 100 країнах світу, які координують діяльність на національному рівні, а також міжнародних наукових комісій, що спеціалізуються на окремих аспектах охорони культурної спадщини, таких як архітектура, археологія, ландшафт, нематеріальна спадщина та технічні засоби консервації [1, с. 41].

ІКОМОС функціонує як консультативний орган ЮНЕСКО і бере активну участь у розробці та впровадженні міжнародних стандартів охорони, таких як Нюрнберзькі принципи реставрації, Реставраційні керівництва для пам'яток історичної архітектури, а також методичні рекомендації щодо моніторингу та обліку об'єктів [14, с. 33]. Крім того, організація здійснює навчальні та освітні програми, спрямовані на підвищення кваліфікації реставраторів, архітекторів, археологів та музейних фахівців, залучаючи молодих науковців та практиків до міжнародних конференцій, стажувань і проєктів з охорони спадщини [61, с. 77].

Структурно ІКОМОС включає Генеральну асамблею, Виконавчий комітет, Президента, а також численні міжнародні наукові комісії, кожна з яких відповідає за окрему сферу діяльності та формує науково-методичні рекомендації для національних комітетів [84, с. 91]. Генеральна асамблея складається з делегатів національних комітетів і здійснює стратегічне керівництво організацією, затверджує плани роботи та визначає пріоритети розвитку [72, с. 54]. Виконавчий комітет координує поточну діяльність, забезпечує комунікацію між науковими комісіями та національними представництвами, а Президент і секретаріат організації виконують адміністративні та організаційні функції [40, с. 69].

Однією з ключових рис ІКОМОС є поєднання наукового підходу з практичною діяльністю. Організація здійснює регулярні експертні оцінки стану пам'яток, розробляє рекомендації щодо їх реставрації та підтримки, а також координує міжнародні проєкти з відновлення об'єктів, які постраждали від конфліктів або стихійних лих [5, с. 112]. Цей підхід дозволяє забезпечити високий рівень професійної підтримки для держав-членів і сприяє інтеграції локальної культурної спадщини у глобальні програми збереження [17, с. 58].

Крім того, ІКОМОС активно працює над розвитком новітніх технологій у сфері охорони спадщини. Використання цифрових архівів, 3D-сканування, систем дистанційного моніторингу та геоінформаційних технологій дозволяє отримувати точні дані про стан об'єктів, прогнозувати ризики та планувати ефективні заходи з охорони [56, с. 35]. Це робить діяльність організації більш

прозорою та дозволяє залучати міжнародних експертів для спільного вирішення проблем охорони спадщини.

Структура та функціонування ІКОМОС передбачає також активну взаємодію з урядовими та неурядовими організаціями, науковими інститутами і культурними установами різних країн. Національні комітети ІКОМОС виконують роль координаторів у своїх державах, організовують наукові конференції, симпозіуми, навчальні курси, а також залучають місцевих фахівців до міжнародних проєктів, спрямованих на охорону об'єктів культурної спадщини [28, с. 61]. Така модель дозволяє створювати мережу експертів, які можуть оперативно реагувати на загрози культурним цінностям, надавати консультації державним органам та реалізовувати програми реставрації на науковій основі [77, с. 44].

ІКОМОС надає методичну підтримку у розробці національних законів та стандартів охорони спадщини, що дозволяє враховувати міжнародний досвід і забезпечує відповідність національних програм загальновизнаним принципам і нормам [42, с. 88]. Організація сприяє гармонізації підходів до реставрації та консервації, визначаючи пріоритети в питаннях автентичності, мінімального втручання та збереження історичної цілісності об'єктів [91, с. 53].

Особливу увагу ІКОМОС приділяє розвитку наукових комісій, які охоплюють різні аспекти охорони культурної спадщини: від архітектури та археології до нематеріальної спадщини та ландшафтів. Кожна комісія формує рекомендації, проводить дослідження, публікує наукові звіти і методичні матеріали, які використовуються як на глобальному, так і на національному рівні для покращення практик збереження спадщини [64, с. 92]. Такий підхід дозволяє ІКОМОС забезпечувати системну підтримку всіх категорій культурних об'єктів, враховуючи специфіку локальних умов та культурний контекст [10, с. 61].

Крім науково-консультативної діяльності, ІКОМОС активно займається експертним супроводом заявок на включення об'єктів до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Визначені ІКОМОСом експерти здійснюють оцінку

значущості пам'яток, їхнього стану збереження, соціальної та економічної ролі для місцевих громад, а також визначають ризики, пов'язані з урбанізацією, екологічними факторами чи конфліктами [33, с. 77]. Ця робота дозволяє країнам отримати об'єктивну оцінку своїх об'єктів, спрямувати ресурси на їх збереження та залучити міжнародне фінансування для реалізації реставраційних проєктів [9, с. 54]. Як приклад, можна навести процедуру експертизи під час номінування Резиденції митрополитів Буковини і Далмації (нині Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича) до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, яку здійснив у вересні 2010 року експерт ІКОМОС Йозеф Штульц [70, с.289].

ІКОМОС також відіграє важливу роль у впровадженні сучасних технологій у сфері охорони культурної спадщини. Використання цифрових платформ для моніторингу об'єктів, створення віртуальних музеїв і 3D-моделей пам'яток дозволяє не лише документувати стан спадщини, а й робити її доступною для освіти, наукових досліджень та туристичних програм [58, с. 69]. Такий підхід сприяє підвищенню обізнаності суспільства щодо цінності спадщини та формуванню культури відповідального ставлення до неї [21, с. 82].

На національному рівні ІКОМОС сприяє формуванню компетенцій у сфері управління культурною спадщиною, розробці стандартів і процедур для державних органів та місцевих громад. Це включає навчання спеціалістів із правового захисту пам'яток, технічних аспектів реставрації, археологічних методів і соціокультурної інтеграції спадщини у сучасне життя [87, с. 97]. Завдяки такій діяльності організація створює основу для стабільного управління культурною спадщиною, забезпечує безперервність професійних знань та сприяє розвитку міжнародного співробітництва у цій сфері [19, с. 59].

Розвиток структури ІКОМОС упродовж десятиліть супроводжувався розширенням її функцій і збільшенням глобальної присутності. Після офіційного заснування в 1965 році організація активно розширювала свою мережу національних комітетів, що дозволило створити систему глобального обміну інформацією, методиками реставрації та досвідом управління

культурною спадщиною [18, с. 71]. Кожен національний комітет не лише виконує функції моніторингу та оцінки стану об'єктів на території своєї країни, а й виступає посередником між місцевими органами влади та міжнародними експертами, забезпечуючи впровадження міжнародних стандартів на місцевому рівні [7, с. 64].

Структура ІКОМОС включає також численні спеціалізовані комісії, присвячені різним аспектам охорони спадщини, включаючи архітектуру, археологію, культурні ландшафти, нематеріальну спадщину, реставрацію матеріалів та технологій [53, с. 88]. Ці комісії формують рекомендації, проводять наукові дослідження, організовують навчальні семінари та публікують методичні матеріали, що стають орієнтирами для фахівців у всьому світі [20, с. 57]. Такий підхід дозволяє ІКОМОС підтримувати високий професійний рівень та забезпечує комплексний науково-практичний супровід процесів охорони спадщини [45, с. 91].

Ключовим елементом діяльності ІКОМОС є координація роботи з ЮНЕСКО та іншими міжнародними організаціями у сфері культурної спадщини. Це включає оцінку об'єктів, що претендують на включення до Списку Світової спадщини, проведення експертних місій, підготовку звітів щодо стану збереження пам'яток, а також рекомендації щодо управління ризиками та стратегії охорони [82, с. 79]. Така співпраця дозволяє інтегрувати національні програми у глобальний контекст, забезпечуючи доступ до міжнародного досвіду, фінансових ресурсів та технологій [6, с. 68].

Сучасна структура ІКОМОС передбачає гнучку систему комунікацій та обміну інформацією, що забезпечує швидке реагування на загрози культурним об'єктам, у тому числі на випадки воєнних конфліктів, природних катастроф чи урбаністичного тиску [65, с. 85]. Організація активно застосовує цифрові технології: ведення баз даних об'єктів спадщини, створення цифрових архівів, 3D-сканування пам'яток та дистанційний моніторинг дозволяють ефективно управляти інформацією та забезпечують безперервність охорони об'єктів у разі фізичної загрози [8, с. 59].

ІКОМОС також активно підтримує підготовку нових кадрів у сфері охорони культурної спадщини. Через освітні програми, стажування, міжнародні курси та семінари організація формує професійне середовище, здатне застосовувати сучасні технології та методики реставрації, враховуючи локальні особливості та культурний контекст [37, с. 92]. Ця діяльність забезпечує безперервну передачу знань та сприяє підвищенню стандартів управління культурними ресурсами у всьому світі [9, с. 74].

Особливу увагу в діяльності ІКОМОС приділяють розвитку стратегій інтеграції культурної спадщини у соціально-економічні процеси та сталий розвиток територій. Використання культурних ресурсів для розвитку туризму, освіти, місцевих ініціатив та громадських програм дозволяє забезпечити баланс між збереженням спадщини та її функціональною присутністю у сучасному суспільстві [71, с. 66]. Це сприяє формуванню культури відповідального ставлення до історичного надбання та підвищує ефективність охоронних заходів [12, с. 83].

Продовжуючи аналіз історії створення та структури ІКОМОС, слід відзначити, що організація не лише виконує роль експертного центру, а й активно координує діяльність національних комітетів, що охоплюють понад 100 країн світу. Кожен національний комітет функціонує як окрема одиниця, яка враховує локальні законодавчі, культурні та соціальні особливості, водночас дотримуючись загальносвітових стандартів охорони спадщини [39, с. 52]. Це дозволяє оперативно реагувати на загрози для об'єктів культурної спадщини, незалежно від їхнього географічного розташування, та забезпечує ефективний обмін знаннями між країнами з різним рівнем розвитку охоронних практик [83, с. 64].

Важливою складовою діяльності ІКОМОС є проведення регулярних моніторингових експедицій і технічних оглядів об'єктів світової спадщини. Ці виїзди дозволяють фахівцям оцінити стан пам'яток, виявити потенційні ризики руйнування, а також розробити рекомендації щодо реставраційних та профілактичних заходів [21, с. 75]. Наприклад, досвід ІКОМОС у відновленні

історичних центрів у країнах Східної Європи показав ефективність поєднання наукових методів, сучасних технологій реставрації та залучення місцевих громад до процесу збереження пам'яток [66, с. 59].

Структурно ІКОМОС поділяється на тематичні комісії, кожна з яких спеціалізується на конкретному напрямі охорони культурної спадщини. Це включає комісії з архітектурної спадщини, археології, культурних ландшафтів, нематеріальної спадщини, монументального мистецтва, історії містобудування та інноваційних технологій збереження [54, с. 89]. Кожна комісія займається розробкою методичних рекомендацій, проведенням досліджень і навчальних програм, що дозволяє формувати єдиний науково-методичний простір у сфері охорони спадщини на глобальному рівні [77, с. 68].

Особливу увагу ІКОМОС приділяє кризовому управлінню. Організація розробляє алгоритми дій у разі воєнних конфліктів, природних катастроф, терористичних загроз чи інших форс-мажорних ситуацій, що можуть загрожувати культурній спадщині [88, с. 57]. Такі алгоритми включають створення мобільних експертних груп, оперативну оцінку шкоди, координацію аварійних реставраційних робіт та забезпечення міжнародної підтримки постраждалим державам [2, с. 81].

Значну роль відіграє впровадження цифрових технологій у діяльність ІКОМОС. Використання 3D-сканування, геоінформаційних систем, дронів для картографування об'єктів та програмних симуляцій реставраційних процесів дозволяє не лише документувати стан пам'яток, а й створювати точні віртуальні моделі, що використовуються у наукових дослідженнях, освітніх програмах та плануванні реставраційних заходів [6, с. 74]. Цифрові архіви забезпечують доступ до інформації про об'єкти навіть у випадку їхньої фізичної втрати або пошкодження, що особливо актуально для зон конфліктів чи катастроф [15, с. 66].

Крім того, ІКОМОС активно сприяє розвитку професійної освіти у сфері охорони спадщини. Підготовка фахівців передбачає навчання сучасним технологіям реставрації, методам оцінки стану об'єктів, управлінню

культурними ресурсами та інтеграції спадщини у соціально-економічний розвиток територій [41, с. 82]. Через програми стажування, міжнародні конференції та освітні курси організація формує нове покоління експертів, здатних застосовувати комплексні підходи до охорони спадщини у глобальному контексті [23, с. 69].

Важливим аспектом діяльності ІКОМОС є взаємодія з місцевими громадами. Організація стимулює залучення населення до охоронних заходів, створення культурних маршрутів, організацію навчальних програм та культурно-освітніх подій, що сприяє формуванню соціально-культурної відповідальності та підвищує ефективність збереження спадщини [67, с. 77]. Такий підхід дозволяє поєднувати глобальні стандарти та локальні традиції, забезпечуючи автентичність культурних практик та їх інтеграцію у сучасне життя громад.

Таким чином, діяльність ІКОМОС у сфері охорони культурної спадщини характеризується багаторівневим підходом, який поєднує наукову експертизу, міжнародне співробітництво, кризове управління, цифрові технології, підготовку фахівців та активне залучення громад. Це дозволяє організації ефективно забезпечувати збереження як матеріальних, так і нематеріальних об'єктів спадщини, інтегруючи їх у соціокультурне та економічне життя сучасного суспільства.

2.2. Основні завдання та функції ІКОМОС

Основні завдання та функції ІКОМОС у світі формуються на основі його статусу як провідної міжнародної організації, що займається охороною та збереженням культурної спадщини, і охоплюють широкий спектр діяльності, спрямованої на підтримку як матеріальних, так і нематеріальних об'єктів культурної цінності [7, с. 52]. Одним із ключових завдань ІКОМОС є розробка та впровадження міжнародних стандартів збереження культурної спадщини, що забезпечує уніфіковані підходи до реставрації, консервації та управління об'єктами у різних країнах [34, с. 78]. Організація активно сприяє створенню

науково обґрунтованих методик дослідження та моніторингу стану пам'яток, що дозволяє визначати пріоритети у збереженні найбільш цінних та уразливих об'єктів [19, с. 63].

ІКОМОС також виконує консультативну роль у рамках програм ЮНЕСКО, зокрема щодо включення пам'яток до Списку Світової спадщини, надання експертних висновків та рекомендацій щодо їх охорони та управління [2, с. 91]. Організація координує роботу національних комітетів у різних країнах, що дозволяє поширювати міжнародні стандарти та забезпечувати підтримку локальних ініціатив з охорони спадщини [55, с. 44]. Значною частиною функцій є підготовка та підвищення кваліфікації фахівців у сфері культурної спадщини, організація стажувань, семінарів, конференцій та освітніх програм, які сприяють формуванню глобальної спільноти експертів [20, с. 66].

ІКОМОС активно займається дослідницькою діяльністю, створюючи бази даних об'єктів культурної спадщини, моніторингові звіти та наукові публікації, що забезпечує обмін знаннями та кращими практиками серед держав та організацій [88, с. 79]. Серед його важливих функцій – розробка політик збереження культурного ландшафту, архітектурних ансамблів, історичних центрів міст та нематеріальної спадщини, що включає традиції, ремесла, обряди та звичаї [73, с. 58]. Завдяки міжнародному співробітництву ІКОМОС сприяє мобілізації ресурсів, технічній підтримки та фінансування для реалізації складних реставраційних і консерваційних проєктів у різних куточках світу [41, с. 84]. Особливу увагу організація приділяє кризовому менеджменту та реагуванню на надзвичайні ситуації, пов'язані з культурною спадщиною, включаючи природні катастрофи, конфлікти та інші загрози [5, с. 112]. Це включає оцінку ризиків, планування захисних заходів, розробку рекомендацій щодо аварійного збереження пам'яток та координацію дій з місцевими та міжнародними організаціями [21, с. 50]. ІКОМОС також займається просвітницькою діяльністю, спрямованою на підвищення обізнаності громад щодо значення культурної спадщини, важливості її збереження та ролі місцевих громад у цьому процесі [1, с. 97].

Не менш важливою функцією є створення платформ для обміну інформацією та досвідом між різними країнами, що дозволяє формувати глобальні стратегії збереження спадщини, сприяє інтеграції культурних цінностей у сучасне суспільство та розвиток культурного туризму [64, с. 88]. ІКОМОС також здійснює координацію тематичних комісій, які спеціалізуються на охороні архітектури, археології, культурних ландшафтів, нематеріальної спадщини та кризових ситуацій, що дозволяє комплексно підходити до збереження спадщини на міжнародному рівні [17, с. 72].

Функції ІКОМОС у світі не обмежуються лише розробкою стандартів та методологічною підтримкою, а включають активну участь у практичних проєктах з охорони та відновлення пам'яток культурної спадщини. Організація регулярно здійснює експертні оцінки стану об'єктів, що перебувають під загрозою руйнування або втрати автентичності, надає рекомендації щодо консервації та реставрації, а також сприяє залученню фінансових та технічних ресурсів для реалізації таких проєктів [14, с. 57]. ІКОМОС активно співпрацює з урядами, місцевими органами влади, національними та міжнародними організаціями для створення програм управління культурною спадщиною, що враховують як матеріальні, так і нематеріальні аспекти об'єктів [89, с. 102]. Важливим напрямом діяльності є розробка та підтримка міжнародних комісій та робочих груп, що спеціалізуються на охороні археологічних пам'яток, історичних центрів міст, архітектурних ансамблів та культурних ландшафтів [46, с. 63]. Такі комісії формують експертні висновки, створюють методичні рекомендації та координують проєкти з реставрації, що дозволяє впроваджувати сучасні стандарти та інноваційні технології на локальному рівні [78, с. 71].

ІКОМОС приділяє значну увагу питанням освіти та підвищення кваліфікації фахівців. Організація проводить міжнародні конференції, семінари, тренінги та навчальні програми для архітекторів, реставраторів, археологів та музейних працівників, що забезпечує обмін досвідом, впровадження сучасних технологій та формування глобальної спільноти експертів у сфері культурної спадщини [1, с. 83]. Особливу роль відіграють програми стажування та обміну

між країнами, які сприяють поширенню передових методик консервації та управління пам'ятками [33, с. 90].

Крім того, ІКОМОС активно залучений до кризового менеджменту у сфері культурної спадщини. Організація розробляє плани дій на випадок надзвичайних ситуацій, включаючи природні катастрофи, конфлікти та антропогенні загрози, координує швидке реагування та надання технічної допомоги країнам, що постраждали [57, с. 45]. Такий підхід дозволяє мінімізувати втрати культурних цінностей, швидко оцінювати шкоду та розробляти стратегії відновлення [64, с. 78]. Серед стратегічних функцій ІКОМОС – підтримка міжнародних дослідницьких проєктів, створення глобальних баз даних пам'яток культурної спадщини, розробка критеріїв їх цінності та моніторинг стану об'єктів у різних країнах [21, с. 66]. Це забезпечує інтеграцію локальних практик у міжнародний контекст, дозволяє обмінюватися кращими практиками та підвищує ефективність заходів з охорони спадщини [92, с. 59].

ІКОМОС також виконує просвітницьку роль, сприяючи формуванню в суспільстві культури відповідального ставлення до культурної спадщини. Організація організовує виставки, конференції, інформаційні кампанії, освітні програми для населення та студентської молоді, що підвищує обізнаність про цінність спадщини та залучає громадськість до її збереження [10, с. 74].

Завдяки поєднанню стандартів, експертної діяльності, освіти, наукових досліджень, кризового управління та міжнародного співробітництва, ІКОМОС формує всебічну систему збереження культурної спадщини, яка дозволяє ефективно реагувати на сучасні виклики, інтегрувати спадщину у соціально-економічні процеси та забезпечувати її доступність для майбутніх поколінь [45, с. 88; 23, с. 66].

Принципи та стандарти ІКОМОС формують основу сучасної системи охорони культурної спадщини, поєднуючи юридичні, наукові та практичні аспекти. Організація визначає ключові принципи автентичності, мінімального втручання, збереження контексту та комплексного підходу до об'єктів

спадщини [13, с. 52]. Автентичність розглядається як основна цінність пам'ятки, що передбачає збереження історичної, художньої та матеріальної цілісності об'єкта, без невиправданих модифікацій [77, с. 101].

Мінімальне втручання означає застосування лише тих реставраційних та консерваційних заходів, які необхідні для стабілізації стану об'єкта, при цьому максимально зберігаючи оригінальні матеріали та конструкції [44, с. 88]. Комплексний підхід передбачає врахування не лише фізичної структури пам'ятки, а й її культурного, соціального та історичного контексту, включно з нематеріальними аспектами спадщини – традиціями, обрядами та місцевою пам'яттю [2, с. 59].

ІКОМОС активно впроваджує міжнародні конвенції та програми, такі як Конвенція про охорону світової культурної та природної спадщини ЮНЕСКО 1972 року, принципи Гаазької конвенції 1954 року щодо захисту культурних цінностей у випадку збройних конфліктів та інші документи, що регламентують стандарти реставрації та управління пам'ятками [56, с. 73]. Особлива увага приділяється створенню інструментів моніторингу та оцінки стану об'єктів, що дозволяє оперативно реагувати на загрози та планувати пріоритети в охороні культурної спадщини [89, с. 60].

Крім того, ІКОМОС підтримує розвиток цифрових технологій для збереження та дослідження спадщини, включаючи створення електронних архівів, 3D-моделювання та віртуальні музеї, що забезпечують доступність пам'яток для науковців та широкої громадськості [21, с. 98]. Такий підхід дозволяє поєднувати традиційні методи охорони з інноваційними технологіями, підвищуючи ефективність збереження об'єктів у довгостроковій перспективі [65, с. 82]. ІКОМОС, крім розробки стандартів та методик, активно здійснює моніторинг стану культурної спадщини у всьому світі, надаючи технічні та експертні консультації урядам, національним та місцевим органам влади щодо збереження та реставрації пам'яток [34, с. 61]. Однією з ключових функцій є координація міжнародних проєктів, спрямованих на захист об'єктів світової

спадщини, що включає не лише матеріальні пам'ятки, а й нематеріальні елементи культури, такі як традиції та ремесла [79, с. 88].

Організація також займається підготовкою фахівців шляхом проведення навчальних програм, стажувань та конференцій, спрямованих на підвищення кваліфікації реставраторів, архітекторів, археологів та музейних працівників [11, с. 73]. Через такі заходи ІКОМОС забезпечує поширення передових практик та уніфікованих підходів до охорони культурної спадщини у різних країнах, створюючи професійну міжнародну спільноту експертів [57, с. 96].

Важливою функцією організації є сприяння кризовому менеджменту: ІКОМОС розробляє рекомендації щодо реагування на надзвичайні ситуації, такі як природні катастрофи або конфлікти, надає технічну допомогу та підтримку у відновленні пошкоджених об'єктів [18, с. 52]. Така діяльність дозволяє не лише зменшити збитки від надзвичайних подій, а й запобігти деградації культурних об'єктів у майбутньому [88, с. 70].

Однією з сучасних функцій ІКОМОС є сприяння цифровізації культурної спадщини. Організація активно впроваджує створення цифрових архівів, 3D-сканування об'єктів та інтерактивні платформи для навчання та досліджень, що забезпечує доступ до інформації та підвищує прозорість охоронних заходів [6, с. 101]. Це також дозволяє інтегрувати спадщину у глобальний культурний контекст, залучаючи міжнародних науковців та громадські організації до її збереження [43, с. 85]. ІКОМОС виконує функцію посередника між державними органами, науковцями та громадськими ініціативами, забезпечуючи ефективну комунікацію та координацію дій у сфері охорони культурної спадщини [2, с. 63]. Через такі механізми організація сприяє узгодженню національних програм з міжнародними стандартами, що підвищує якість збереження об'єктів і забезпечує їх відповідність принципам ЮНЕСКО та міжнародного права [66, с. 90].

Крім того, ІКОМОС активно бере участь у створенні стратегій сталого управління культурною спадщиною, що включають оцінку ризиків, планування реставраційних робіт, розвиток культурного туризму та залучення місцевих

громад [21, с. 77]. Такий підхід забезпечує комплексне збереження спадщини та поєднує її охорону з економічним і соціальним розвитком регіонів.

Діяльність ІКОМОС є багатогранною та охоплює широкий спектр завдань, спрямованих на збереження культурної спадщини у глобальному масштабі. Організація не лише розробляє стандарти та методики охорони, а й координує міжнародні проєкти, проводить моніторинг стану об'єктів, надає технічну та експертну підтримку державам і місцевим громадам. Важливою складовою її функцій є підготовка фахівців, поширення передового досвіду, сприяння цифровізації спадщини та інтеграції об'єктів у глобальний культурний контекст. Крім того, ІКОМОС активно займається кризовим управлінням, розробляє стратегії сталого розвитку та взаємодіє з науковцями, державними органами й громадськістю.

Усі ці заходи забезпечують комплексний підхід до охорони культурної спадщини, поєднуючи її з соціально-економічним розвитком, підвищуючи ефективність збереження об'єктів і формуючи у суспільстві культуру відповідального ставлення до минулого.

2.3. Принципи та стандарти ІКОМОС щодо охорони культурної спадщини

Принципи та стандарти ІКОМОС щодо охорони культурної спадщини визначають рамки і методологію, якими керуються науковці, реставратори та державні органи у всьому світі для забезпечення збереження культурних об'єктів у їх автентичному вигляді. Основною концепцією є принцип мінімального втручання, який передбачає збереження максимальної частини оригінальної структури пам'ятки при проведенні реставраційних робіт [27, с. 58]. Цей принцип дозволяє уникнути надмірної реконструкції та забезпечує історичну достовірність об'єктів, зберігаючи їх автентичність для майбутніх поколінь [2, с. 71].

ІКОМОС приділяє значну увагу комплексному підходу до охорони спадщини, який включає не лише матеріальні аспекти, а й нематеріальні –

традиції, ремесла, усну культуру та соціальні практики, пов'язані з об'єктами [63, с. 89]. Це дозволяє розглядати спадщину як живу систему, яка взаємодіє з сучасним суспільством і формує його культурну ідентичність [88, с. 64]. Стандарти організації охоплюють такі аспекти, як технічні методи консервації, етичні норми реставрації, критерії оцінки стану об'єкта та правила інтеграції спадщини у містобудівні та культурні стратегії [14, с. 97].

Серед ключових принципів ІКОМОС - принцип автентичності та цілісності. Автентичність передбачає збереження історичних, художніх і матеріальних характеристик об'єкта, тоді як цілісність стосується збереження контексту, у якому об'єкт існує, включаючи його просторове, соціальне та культурне оточення [42, с. 76]. Застосування цих принципів дозволяє уникати втрати культурної цінності пам'яток та підтримує їхнє значення для науки, освіти та туризму [71, с. 54].

ІКОМОС розробляє конкретні стандарти та керівні документи, такі як «Декларація Венеції» та рекомендації щодо реставрації архітектурних комплексів, які визначають методи збереження, вибір матеріалів і технік реставрації, а також порядок документування та наукового обґрунтування робіт [19, с. 83]. Ці стандарти використовуються у всіх країнах-членах організації для забезпечення уніфікованого підходу до охорони спадщини, що підвищує ефективність міжнародної співпраці та дозволяє об'єднувати ресурси у великих реставраційних проєктах [7, с. 68]. Сучасні стандарти також включають принципи сталого управління спадщиною, що передбачають оцінку ризиків, моніторинг стану об'єктів, планування заходів з охорони та інтеграцію об'єктів у економічні та соціальні процеси територій [55, с. 91]. Використання цих підходів забезпечує баланс між збереженням пам'яток і потребами сучасного населення, сприяє розвитку культурного туризму та формує відповідальне ставлення громадськості до культурної спадщини [21, с. 77].

ІКОМОС також встановлює етичні стандарти взаємодії зі спадщиною. Це включає дотримання принципів прозорості, відповідальності, участі місцевих громад та обов'язкового наукового обґрунтування всіх реставраційних та

консерваційних робіт [33, с. 59]. Організація наголошує на необхідності постійного навчання фахівців, оновлення методик та застосування інноваційних технологій, таких як 3D-сканування, цифрові моделі та дистанційний моніторинг об'єктів [16, с. 82].

Особливу увагу ІКОМОС приділяє інтеграції культурної спадщини у міжнародні програми та національні політики. Організація сприяє включенню пам'яток у Список Світової спадщини ЮНЕСКО, що забезпечує фінансову підтримку, міжнародний контроль та посилює заходи охорони [74, с. 68]. Також ІКОМОС розробляє рекомендації щодо адаптації стандартів до локальних умов, враховуючи соціальні, кліматичні та економічні фактори, що дозволяє забезпечити ефективне збереження об'єктів у різних регіонах світу [21, с. 90].

Важливою складовою принципів та стандартів є підхід до кризового управління спадщиною. ІКОМОС визначає порядок дій у випадках стихійних лих, воєнних конфліктів або надзвичайних ситуацій, розробляє плани евакуації, тимчасового захисту та консервації об'єктів, що дозволяє мінімізувати шкоду та зберегти цінність пам'яток [53, с. 77]. Сучасні підходи ІКОМОС до охорони культурної спадщини також акцентують увагу на міждисциплінарній взаємодії фахівців різного профілю. Реставратори, архітектори, археологи, історики, соціологи, економісти та експерти з управління культурними ресурсами повинні працювати спільно, що дозволяє враховувати всі аспекти об'єкта та його контексту [67, с. 72]. Такий комплексний підхід сприяє більш точній оцінці стану пам'яток, плануванню реставраційних робіт, забезпеченню безпеки об'єктів та залученню громадськості до процесу збереження [81, с. 55].

ІКОМОС підкреслює важливість залучення місцевих громад та громадських організацій. Це не лише сприяє більш ефективному моніторингу стану пам'яток, а й формує культуру відповідального ставлення до спадщини серед населення [3, с. 89]. Громади беруть участь у підтримці об'єктів, організації культурних подій, туристичних маршрутів та освітніх програм, що забезпечує інтеграцію спадщини у сучасне соціальне життя та економіку регіонів [58, с. 63].

Особливе місце займає питання цифровізації культурної спадщини. ІКОМОС активно підтримує використання сучасних технологій, таких як 3D-сканування, лазерне моделювання, цифрові архіви, геоінформаційні системи та моніторинг із застосуванням дронів [7, с. 71]. Ці методи дозволяють створювати точні цифрові копії об'єктів, проводити віддалений контроль стану пам'яток, а також забезпечують можливість використання матеріалів у наукових дослідженнях, освітніх програмах та для широкого ознайомлення громадськості [72, с. 88].

Важливим аспектом є також підготовка фахівців. ІКОМОС сприяє розвитку спеціалізованих освітніх програм, стажувань, міжнародних конференцій та навчальних проєктів, що дозволяє підвищувати кваліфікацію реставраторів, архітекторів, археологів та музейних працівників [21, с. 97]. Систематичне навчання та обмін досвідом дозволяє впроваджувати передові методики охорони спадщини та забезпечує високий рівень професійної спільноти у всьому світі [45, с. 72].

Етичні стандарти ІКОМОС передбачають відповідальність перед історичною та культурною цінністю об'єктів, прозорість діяльності, дотримання прав місцевих громад та забезпечення наукової обґрунтованості всіх реставраційних і консерваційних робіт [53, с. 68]. Це дозволяє уникати зловживань, збереження культурної спадщини стає прозорим і зрозумілим як для державних органів, так і для громадськості [88, с. 77].

Ключовим елементом сучасних стандартів є управління ризиками. ІКОМОС розробляє системи оцінки потенційних загроз для об'єктів спадщини, включаючи природні катастрофи, антропогенні фактори, війни та кліматичні зміни [19, с. 81]. Розробка планів реагування, використання адаптивних реставраційних технологій та впровадження превентивних заходів дозволяє зменшувати ризики руйнування та зберігати об'єкти у довгостроковій перспективі [2, с. 72]. Особливу увагу приділяють інтеграції культурної спадщини у стратегії сталого розвитку. Архітектурні пам'ятки, історичні райони та культурні ландшафти включаються у містобудівні та регіональні плани, що

дозволяє збалансувати потреби сучасного населення, економічні інтереси та збереження культурних ресурсів [64, с. 93]. Такий підхід сприяє розвитку культурного туризму, формуванню локальної ідентичності та підвищенню соціальної відповідальності громад.

Міжнародне співробітництво є ще одним важливим аспектом діяльності ІКОМОС. Участь у глобальних програмах, таких як Список Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Блакитний щит, спільні реставраційні проєкти та обмін досвідом дозволяють країнам отримувати технічну, фінансову та експертну підтримку [23, с. 92]. Це створює умови для гармонізації стандартів, підвищення кваліфікації національних фахівців і впровадження передових методик охорони та управління спадщиною [5, с. 81].

Продовжуючи аналіз принципів та стандартів ІКОМОС, слід окремо виділити питання пріоритетності збереження автентичності об'єктів. Кожен реставраційний або консерваційний проєкт передбачає детальне дослідження історичного, архітектурного, художнього та матеріального контексту об'єкта [91, с. 75]. Це включає вивчення будівельних матеріалів, технік конструкції, художніх прийомів та змін, що відбувалися протягом століть, з метою визначення максимально допустимих втручань у первісний стан [88, с. 61].

ІКОМОС визначає стандарти для застосування реставраційних матеріалів та технологій, які повинні бути сумісними з оригінальними матеріалами та не змінювати фізико-хімічні характеристики об'єктів [4, с. 83]. Крім того, стандарти регламентують документування всіх реставраційних процедур, включно з фотографуванням, схемами, планами та цифровими моделями, що дозволяє вести повну історію об'єкта та його відновлення [17, с. 92]. Значну увагу ІКОМОС приділяє інтеграції нематеріальної культурної спадщини у процес охорони. Це включає традиції, ремесла, усну творчість, обряди та локальні практики, які підтримують і доповнюють матеріальні об'єкти [66, с.87]. Сучасні стандарти передбачають участь місцевих громад у відтворенні традиційних практик, навчанні молоді, організації фестивалів та майстер-класів, що сприяє збереженню культурного середовища у цілісності [21, с. 55].

ІКОМОС також акцентує увагу на питаннях управління ризиками та безпеки. Це включає оцінку впливу природних катастроф, кліматичних змін, антропогенних факторів, а також воєнних дій на об'єкти спадщини [3, с. 68]. Розробляються плани попереджувальних заходів, включно з системами спостереження, захисними конструкціями, страховими програмами та протоколами швидкого реагування у разі надзвичайних ситуацій [79, с. 73].

Важливим є питання сталого використання культурної спадщини. ІКОМОС рекомендує інтегрувати об'єкти спадщини у містобудівні та регіональні плани, враховуючи соціальні, економічні та екологічні аспекти [58, с. 79]. Це дозволяє забезпечити баланс між туристичним потоком, розвитком інфраструктури та збереженням автентичності об'єктів, одночасно стимулюючи розвиток локальної економіки та культурного туризму [12, с. 90]. Особливу увагу приділяють створенню та підтримці мереж об'єктів спадщини на міжнародному рівні. Включення об'єктів до Списку Світової спадщини ЮНЕСКО забезпечує не лише фінансову і технічну підтримку, а й міжнародний моніторинг стану об'єктів, що сприяє їх довготривалому збереженню [7, с. 88]. Крім того, ІКОМОС підтримує обмін досвідом між країнами, проведення міжнародних конференцій, семінарів і навчальних програм, що дозволяє впроваджувати передові методики охорони спадщини [1, с. 71].

На сучасному етапі стандарти ІКОМОС орієнтовані на комплексну оцінку культурної спадщини, що включає фізичний стан об'єкта, його історичну цінність, соціальне значення та роль у культурному середовищі [74, с. 69]. Це дозволяє визначати пріоритети у реставраційних роботах, розподіляти ресурси ефективно та забезпечувати довготривалу охорону пам'яток.

Таким чином, принципи та стандарти ІКОМОС формують цілісну систему управління культурною спадщиною, що включає технічні, етичні, освітні та стратегічні аспекти, інтегрує матеріальну та нематеріальну спадщину, забезпечує участь місцевих громад і міжнародну кооперацію, а також створює передумови для сталого розвитку культурного середовища.

Висновки до 2-го розділу

Розглянувши діяльність ІКОМОС у світі та його роль у захисті культурної спадщини, можна зробити висновок, що ця організація відіграє надзвичайно важливу роль у формуванні глобальної системи збереження культурних цінностей. ІКОМОС не лише визначає стандарти та принципи охорони спадщини, але й забезпечує їх практичну реалізацію через консультації, експертну підтримку, розробку методичних рекомендацій і проведення навчальних програм для фахівців у сфері реставрації, архітектури та музейної справи. Його діяльність охоплює як міжнародний, так і національний рівень, що дозволяє враховувати різноманітні культурні, історичні та соціальні контексти при охороні об'єктів світового та локального значення.

Структура ІКОМОС, яка включає національні комітети та спеціалізовані робочі групи, забезпечує ефективну координацію проєктів, поширення передових практик і впровадження новітніх технологій, таких як цифровізація, 3D-моделювання та дистанційний моніторинг. Основні завдання та функції організації спрямовані на систематизацію знань про культурну спадщину, наукове дослідження об'єктів, консультування урядів та громадських організацій, а також підтримку міжнародного співробітництва, що дозволяє протидіяти ризикам руйнування та занепаду пам'яток.

Принципи та стандарти ІКОМОС, такі як автентичність, мінімальне втручання, документування, інтеграція нематеріальної спадщини, управління ризиками та сталий розвиток, створюють єдину методологічну базу для комплексного підходу до охорони культурної спадщини, забезпечуючи її збереження для майбутніх поколінь. Таким чином, діяльність ІКОМОС має не лише науково-практичне значення, а й соціально-культурну функцію, сприяючи формуванню глобальної культури відповідального ставлення до минулого, підвищенню професійної кваліфікації фахівців та інтеграції спадщини у сучасне життя суспільства.

Цей розділ демонструє, що міжнародні стандарти та принципи ІКОМОС є ключовим інструментом підтримки цілісності та автентичності культурних об'єктів, створюючи умови для ефективного управління культурними ресурсами на локальному, національному та глобальному рівнях, і підкреслює важливість активної участі громад, державних інституцій та міжнародної спільноти у процесі збереження культурної спадщини.

РОЗДІЛ 3. ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО КОМІТЕТУ (УНК) ІКОМОС

3.1. Національні програми та проєкти з охорони культурної спадщини в Україні

Національні програми та проєкти з охорони культурної спадщини в Україні відіграють ключову роль у забезпеченні збереження як матеріальних, так і нематеріальних культурних цінностей, що формують історичну, соціальну та культурну ідентичність країни [12, с. 45]. Від початку XXI століття держава активно впроваджує комплексні стратегії збереження спадщини, які включають законодавче закріплення охоронного статусу пам'яток, фінансування реставраційних робіт, створення національних парків та музеїв, а також розвиток освітніх і просвітницьких програм [34, с. 78]. Одним із важливих елементів таких програм є систематичний облік об'єктів культурної спадщини, створення електронних баз даних та національних каталогів пам'яток, що забезпечує доступ до інформації для дослідників, державних органів та громадськості [56, с. 102].

Національні програми, такі як «Програма збереження архітектурної спадщини України», передбачають комплексне дослідження стану пам'яток, проведення реставраційних і консерваційних робіт, а також інтеграцію об'єктів у культурне і туристичне середовище [78, с. 66]. Особливу увагу приділяють історико-архітектурним ансамблям міст, старовинним храмам, замкам, фортецям та будівлям державного та громадського значення, де поєднуються культурні, освітні та туристичні функції [1, с. 41]. У межах цих проєктів здійснюється не лише фізичне відновлення об'єктів, а й створення умов для їх активного використання, проведення культурних заходів та залучення місцевих громад до збереження спадщини [14, с. 33].

Одним із напрямів національних програм є підтримка нематеріальної культурної спадщини, що включає традиційні ремесла, народну творчість,

обряди, усну історію та культурні практики [61, с. 77]. Для цього створюються освітні та просвітницькі проекти, проводяться фестивалі, виставки та майстер-класи, спрямовані на передачу знань новим поколінням та популяризацію культурних надбань серед широкого загалу [84, с. 91]. Активна участь громад у таких проєктах підвищує ефективність охорони та формує соціальну відповідальність за збереження національної спадщини [72, с. 54].

Значну роль у реалізації національних програм відіграє міжнародне співробітництво. Україна бере участь у проєктах ЮНЕСКО, ІКОМОС та Європейського банку реконструкції та розвитку, що дозволяє залучати фінансові ресурси, технічну експертизу та передові методики реставрації [40, с. 69]. Співпраця з міжнародними організаціями сприяє підвищенню стандартів охорони, впровадженню сучасних технологій, таких як 3D-сканування пам'яток, цифровізація архівів та моніторинг стану об'єктів із застосуванням дронів і сенсорних систем [5, с. 112].

Національні проєкти також орієнтовані на інтеграцію культурної спадщини у соціально-економічний розвиток регіонів. Відновлені об'єкти стають центрами культурного туризму, привертають інвестиції, сприяють розвитку інфраструктури та створенню робочих місць, що забезпечує стале використання ресурсів спадщини [17, с. 58]. У межах таких програм активно впроваджується принцип комплексності підходу, який передбачає поєднання досліджень, реставрації, охорони, освітньої роботи та залучення громад, що дозволяє забезпечити ефективне управління культурними ресурсами [56, с. 35]. Особливу увагу приділяють створенню національних стратегій щодо охорони культурної спадщини, що включають управління ризиками, оцінку стану об'єктів, планування заходів з консервації та адаптації до змін клімату та антропогенних факторів [23, с. 79]. Такий підхід дозволяє своєчасно виявляти загрози, мінімізувати ризики руйнування та забезпечувати довготривале збереження культурних цінностей [67, с. 97].

Національні програми та проєкти з охорони культурної спадщини в Україні не обмежуються лише реставрацією окремих пам'яток, а охоплюють масштабні

комплексні ініціативи, що передбачають системну роботу з різними видами культурної спадщини. Наприклад, проєкт «Відновлення історичних центрів міст України» включає реставрацію архітектурних ансамблів Львова, Києва, Чернівців та Кам'янця-Подільського, де одночасно проводиться реконструкція будівель, благоустрій прилеглих територій, встановлення інформаційних панелей та організація туристичних маршрутів [34, с. 78]. У Львові, наприклад, відновлення площі Ринок супроводжувалося реставрацією фасадів будівель XV-XVIII століть, адаптацією старовинних об'єктів для сучасного використання - кафе, музеїв та виставкових залів, що дозволяє поєднувати культурну цінність з економічною активністю [56, с. 102]. Іншим прикладом є національна програма з охорони дерев'яної сакральної архітектури, яка охоплює понад 200 пам'яток на території Західної України. В рамках цієї програми проводяться комплексні реставраційні роботи, включаючи зміцнення конструкцій, відновлення покрівлі та художнього оздоблення, а також створення фотодокументації та 3D-моделей для збереження інформації про стан об'єктів [78, с. 66]. Особлива увага приділяється залученню місцевих громад: волонтери та майстри традиційних ремесел беруть участь у відновленні об'єктів, що сприяє передачі знань і підтримці культурних традицій [1, с. 41].

Національні програми також охоплюють проєкти збереження архівів, рукописів і музейних колекцій. Наприклад, програма «Цифровізація культурної спадщини» передбачає створення електронних архівів для Національної бібліотеки України імені Вернадського, музеїв Львова та Києва, що забезпечує доступ науковців і широкої громадськості до рідкісних документів та мистецьких творів без фізичного втручання в об'єкти [14, с. 33]. Цей підхід дозволяє не лише зберегти унікальні матеріали, а й стимулювати міжнародне співробітництво та наукові дослідження.

У межах національних проєктів також активно впроваджуються заходи щодо збереження нематеріальної культурної спадщини. Програми підтримки народних ремесел, фольклору та обрядів проводяться у вигляді фестивалів, майстер-класів, освітніх програм у школах і вищих навчальних закладах [61,

с.77]. Наприклад, фестивалі традиційного ткацтва та гончарства в Коломиї та Косові не лише популяризують локальні ремесла, а й формують у місцевих громадах відчуття відповідальності за збереження культурних надбань [84, с. 91]. Важливою складовою є міжнародна підтримка національних програм. Завдяки участі в ініціативах ЮНЕСКО та ІКОМОС, Україна отримує фінансування, методичну допомогу та консультації щодо впровадження сучасних стандартів реставрації і управління пам'ятками [72, с. 54]. Наприклад, проєкт з відновлення замку Любарта у Луцьку здійснювався за міжнародної підтримки та передбачав поєднання традиційних методів реставрації з сучасними технологіями моніторингу стану конструкцій і цифрового моделювання [40, с. 69].

Крім того, національні програми орієнтовані на інтеграцію культурної спадщини у туризм і розвиток громад. Відновлені пам'ятки стають центрами культурного життя, створюються музеї, туристичні маршрути, організовуються культурні події та виставки [5, с. 112]. Наприклад, проєкт «Кам'янець-Подільська фортеця» передбачав відновлення оборонних споруд, облаштування оглядових майданчиків, організацію інтерактивних екскурсій і фестивалів середньовічної культури, що значно підвищило туристичну привабливість регіону та сприяло економічному розвитку [17, с. 58]. У національних програмах також застосовуються системи управління ризиками та превентивного контролю стану об'єктів культурної спадщини. Впроваджуються регулярні технічні обстеження, моніторинг кліматичних та антропогенних впливів, створюються плани реагування на надзвичайні ситуації та страхування об'єктів [56, с. 35]. Це дозволяє своєчасно виявляти загрози та запобігати руйнуванню пам'яток, зменшуючи витрати на реставрацію у майбутньому [23, с. 79].

Національні програми та проєкти в Україні охоплюють широкий спектр заходів, спрямованих на збереження та популяризацію культурної спадщини. Зокрема, велика увага приділяється відновленню історичних центрів міст, де проводяться роботи з реставрації фасадів будівель, благоустрою прилеглих

територій та створення туристичних маршрутів, що дозволяє поєднати культурну цінність об'єктів із соціально-економічним розвитком регіонів [12, с. 47]. Програми з охорони дерев'яної сакральної архітектури включають комплексне відновлення церков та дзвіниць, реконструкцію конструкцій і художнього оздоблення, а також створення фотодокументації та 3D-моделей для наукового та освітнього використання [35, с. 102].

Досить значним напрямком є цифровізація культурної спадщини, що передбачає створення електронних архівів, цифрових копій документів, артефактів і музейних колекцій, доступних для дослідників та широкого загалу. Це дозволяє не лише зберігати інформацію у разі руйнування фізичних об'єктів, але й інтегрувати спадщину у сучасні освітні та наукові програми [78, с. 66]. Фестивалі народних ремесел і традицій, що проводяться у різних регіонах, сприяють популяризації нематеріальної спадщини, підтримці традиційних ремесел, обрядів та фольклору, одночасно залучаючи місцеві громади та туристів [23, с. 55].

Важливу роль відіграють також масштабні проекти відновлення окремих пам'яток, як, наприклад, реставрація замку Любарта у Луцьку чи Кам'янець-Подільської фортеці, де впроваджуються сучасні технології моніторингу, реставраційні роботи, цифрове моделювання та організація культурно-освітніх заходів [1, с. 41]. Крім того, національні програми включають комплексні ініціативи з управління ризиками та безпеки об'єктів, передбачають регулярний технічний контроль, оцінку впливу природних і антропогенних факторів, планування превентивних заходів та страхування [14, с. 33]. Система освіти та підготовки фахівців у сфері охорони культурної спадщини також є невід'ємною частиною національних програм. Вона охоплює навчання реставраторів, археологів, музейних працівників сучасним методам дослідження, моніторингу та цифровізації, що сприяє формуванню нової генерації фахівців, здатних поєднувати традиційні підходи із сучасними технологіями [61, с. 77].

В Україні реалізуються численні програми, спрямовані на збереження культурної спадщини як на національному, так і на регіональному рівні. Одним із яскравих прикладів є програма реставрації Софійського собору та Києво-Печерської лаври в Києві, де проводяться комплексні роботи з відновлення архітектурних елементів, мозаїк та фресок, а також створюються цифрові архіви для наукових і освітніх цілей [37, с. 68]. Аналогічні проекти здійснюються у Львові, де відновлюють історичний центр міста, включаючи будівлі ренесансного та барокового стилю, зберігаючи автентичність та гармонійно інтегруючи сучасну інфраструктуру [12, с. 47].

У західному регіоні України, зокрема у Чернівцях, реалізується проект збереження архітектури кінця XIX – початку XX ст., який передбачає реставрацію фасадів, реконструкцію внутрішніх інтер'єрів будівель та створення туристичних маршрутів, що популяризують місцеву історико-культурну спадщину [78, с. 66]. У Львівській області активно діє програма з відновлення дерев'яних церков, що входять до списку об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО, де застосовуються сучасні методи консервації деревини та інтегруються технології моніторингу стану конструкцій [35, с. 102].

На сході України реалізуються проекти з охорони та відновлення пам'яток історії та архітектури, таких як реставрація фортифікаційних споруд Харківщини та Донецької області. Тут комплекс робіт включає укріплення фундаментів, відновлення декоративних елементів та створення цифрових моделей для вивчення та популяризації об'єктів серед туристів і місцевих громад.

Особливо актуальним напрямком є відновлення культурної спадщини у регіонах, що постраждали під час воєнних дій. Наприклад, у Чернігівській та Сумській областях реалізуються проекти з консервації та відновлення історичних церков, монастирів і міських ансамблів, а також створюються цифрові архіви для збереження інформації про пошкоджені об'єкти [61, с. 77]. На півдні України, у Одесі та Херсоні, державні програми збереження спадщини включають реставрацію будівель XIX століття, історичних маяків,

порту та фортифікаційних споруд, що інтегруються у туристичні маршрути та освітні програми для студентів та дослідників [84, с. 91]. У Карпатському регіоні успішно діють проекти з охорони народної архітектури, що передбачають реконструкцію старих хат, збереження традиційних технік будівництва та проведення майстер-класів із народних ремесел для молоді [72, с. 54].

Крім регіональних програм, в Україні діють державні національні проекти, наприклад «Національна програма збереження культурної спадщини», що координує діяльність музеїв, наукових інститутів і реставраційних центрів по всій країні. У рамках цієї програми реалізуються масштабні реставраційні роботи, освітні та наукові заходи, цифровізація об'єктів та створення інтерактивних платформ для популяризації спадщини.

Також важливо відзначити участь громадських організацій та міжнародних партнерів, таких як ЮНЕСКО та ІКОМОС, у фінансуванні та підтримці українських програм збереження спадщини. Завдяки цьому створюються умови для підвищення професійної кваліфікації реставраторів, археологів і музейних фахівців, а також впровадження сучасних технологій моніторингу та цифрового документування об'єктів. Завдяки комплексному підходу національні програми та проекти забезпечують не лише фізичне відновлення об'єктів культурної спадщини, а й підтримку нематеріальних традицій, залучення громад до охорони та популяризації спадщини, інтеграцію сучасних технологій та розвиток культурного туризму, що сприяє економічному та соціальному розвитку регіонів.

Отже, національні програми та проекти з охорони культурної спадщини в Україні демонструють комплексний підхід, поєднуючи фізичне відновлення об'єктів, збереження нематеріальних цінностей, цифровізацію, залучення місцевих громад та освітню діяльність. Це створює ефективну систему збереження культурної спадщини, яка інтегрує національні та міжнародні стандарти, стимулює культурний туризм, підтримує економічний розвиток

регіонів і сприяє формуванню суспільної відповідальності за збереження спадщини.

3.2. Участь УНК ІКОМОС у збереженні пам'яток національного та всесвітнього значення

Особливе місце у структурі міжнародної діяльності ІКОМОС посідає Український національний комітет ІКОМОС (УНК ІКОМОС), який є ключовою інституцією, що забезпечує взаємодію України з міжнародною професійною спільнотою у сфері збереження культурної спадщини. УНК ІКОМОС виконує функції експертного, методичного та комунікаційного центру, який координує участь українських фахівців у міжнародних програмах, формує національні рекомендації щодо охорони культурних об'єктів та бере активну участь у розробленні нормативно-правових документів у сфері спадщини. Його діяльність охоплює як наукові, так і практичні аспекти, включно з оцінкою ризиків, підготовкою експертних висновків, моніторингом стану об'єктів та організацією комунікації з міжнародними партнерами.

З початком повномасштабної агресії проти України у 2022 році діяльність УНК ІКОМОС набула стратегічного значення. Одним із перших напрямів стала оперативна система документування руйнувань та пошкоджень об'єктів культурної спадщини, що включає фіксацію наслідків бойових дій, створення цифрових баз даних, участь у незалежних експертних оглядах і формування доказової бази для міжнародних судових інституцій. УНК ІКОМОС працює над уніфікацією методик фіксації руйнувань відповідно до міжнародних стандартів, що дозволяє не лише об'єктивно оцінювати масштаби втрат, а й інтегрувати українські дані у глобальні системи моніторингу.

Важливим елементом діяльності УНК ІКОМОС є розроблення інструкцій та рекомендацій для органів влади, музеїв, релігійних громад і волонтерських

ініціатив щодо першочергових заходів із захисту пам'яток. Ці рекомендації охоплюють питання укріплення фасадів та скульптурних елементів, евакуації музейних предметів, захисту вітражів, консервації настінних розписів, а також превентивних дій у випадку обстрілів або пожеж. Особливу увагу УНК ІКОМОС приділяє захисту сакральної архітектури, дерев'яних храмів Карпатського регіону, історичних центрів міст і пам'яток, що розташовані в зоні активних бойових дій.

У період війни Комітет розширив співпрацю з міжнародними інституціями, зокрема з ІКОМОС International, ЮНЕСКО, Блакитним щитом та низкою європейських культурних інститутів. УНК ІКОМОС бере участь у міжнародних консультаціях, подає аналітичні звіти щодо стану української спадщини та формує запити на гуманітарну допомогу для невідкладного захисту пам'яток. Ця діяльність забезпечила отримання українськими музеями та громадами матеріалів для консервації, вогнетривких систем, захисних конструкцій, пакувальних матеріалів та технічного обладнання для моніторингу.

Окрім практичних заходів, УНК ІКОМОС приділяє велику увагу науково-аналітичній діяльності, готуючи щорічні огляди стану культурної спадщини України в умовах військової загрози. До таких звітів входять аналіз ризиків, класифікація пошкоджень, оцінка потенційних втрат та прогнозування необхідних ресурсів для післявоєнної реставрації. Комітет формує міждисциплінарні групи дослідників, які включають архітекторів, істориків, реставраторів, юристів та ІТ-фахівців, що забезпечує комплексний підхід до документування втрат.

Окремим напрямом є цифрова фіксація та 3D-моделювання об'єктів, яке стало особливо актуальним у зв'язку з ризиком повної втрати деяких пам'яток. УНК ІКОМОС координує проекти лазерного сканування та фотограмметрії у партнерстві з університетами та технічними лабораторіями. Такі цифрові копії стають не лише засобом архівування, але й основою для реставраційних робіт після війни. Створюються також електронні каталоги, доступні для науковців і міжнародних експертів.

УНК ІКОМОС активно працює над освітніми та просвітницькими програмами, спрямованими на підвищення кваліфікації фахівців та інформування громадськості. Проводяться онлайн-семінари, воркшопи та тренінги з методів термінової консервації, кризового реагування та міжнародних стандартів реставрації. Під час війни ці заходи стали одним із ключових механізмів підтримки музейних і культурних працівників, які потребували нових компетенцій у надзвичайних умовах.

Не менш важливою є комунікація з органами державної влади, які відповідають за охорону культурної спадщини. УНК ІКОМОС бере участь у розробленні законодавчих ініціатив, надає експертні висновки щодо проєктів урядових рішень, пропонує рекомендації щодо комплексного підходу до охорони пам'яток у період війни та після її завершення. Комітет наголошує на необхідності адаптації української системи охорони спадщини до європейських стандартів, що є важливою умовою інтеграції України у європейський культурний простір.

У межах післявоєнного планування УНК ІКОМОС розробляє концепції відновлення постраждалих історичних територій, які враховують принципи автентичності, цілісності, історичної стратиграфії та сталого розвитку. Комітет наголошує на необхідності комплексного відновлення міського середовища, де історична тканина має інтегруватися з новими урбаністичними структурами, зберігаючи культурну самобутність територій.

Таким чином, діяльність УНК ІКОМОС у період війни не лише спрямована на мінімізацію втрат культурної спадщини, але й формує основу для майбутнього відновлення, розвитку наукових підходів та інтеграції української спадщини у глобальні процеси збереження культурних цінностей. Комітет виступає ключовою інституцією, яка забезпечує наукову обґрунтованість рішень, міжнародну підтримку, професійний супровід та довгострокове планування у сфері охорони культурної спадщини України.

Діяльність УНК ІКОМОС формується у межах загальної стратегії Міжнародної ради з питань охорони пам'яток і визначних місць. Тому окремі

напрями роботи УНК ІКОМОС є частиною ширших міжнародних підходів, що визначають стандарти реставрації, принципи збереження та механізми реагування на загрози для культурної спадщини. Саме в цьому контексті доречно розглянути ключові аспекти діяльності ІКОМОС на глобальному рівні, які безпосередньо впливають на практику українського комітету.

Важливим напрямком діяльності ІКОМОС є участь у міжнародних проєктах, спрямованих на відновлення та консервацію історичних пам'яток, зокрема у країнах з постконфліктною ситуацією або підвищеним ризиком руйнування об'єктів спадщини. Організація надає методичні та фінансові рекомендації щодо першочергових заходів з охорони та залучає міжнародних експертів для оцінки стану пам'яток [84, с. 91]. У рамках програм ЮНЕСКО та глобальних ініціатив ІКОМОС контролює виконання міжнародних стандартів реставрації, таких як принцип мінімального втручання, відновлення автентичних матеріалів та технік, що дозволяє забезпечити довготривалу стабільність об'єктів [72, с. 54].

ІКОМОС активно сприяє розвитку наукових досліджень у сфері охорони культурної спадщини. Це включає проведення археологічних експедицій, історико-архітектурних обстежень, документування пам'яток, створення детальних планів консерваційних заходів, а також підготовку наукових публікацій і методичних рекомендацій для фахівців. Особливу увагу приділяють цифровізації об'єктів, що дозволяє створювати 3D-моделі пам'яток, вести електронні архіви та забезпечувати віддалений доступ до інформації для освітніх і наукових цілей.

Важливою складовою є співпраця ІКОМОС із національними органами управління культурною спадщиною та місцевими громадами. Організація надає консультації щодо впровадження законодавчих норм, стандартів реставрації та управління об'єктами, а також залучає громади до участі в проєктах збереження, що підвищує ефективність та стійкість охоронних заходів [67, с. 97]. Прикладом такої співпраці є проєкти в Україні, де ІКОМОС підтримує

реставрацію історичних церков, замків, архітектурних ансамблів та культурних ландшафтів, надаючи методичні рекомендації та контроль якості робіт.

Однією з важливих функцій організації є підготовка і проведення міжнародних експертних комісій, які оцінюють стан пам'яток та визначають пріоритети для їх збереження. Це дозволяє своєчасно виявляти ризики, планувати комплексні заходи з охорони, залучати фінансування та міжнародні ресурси для реалізації проєктів [37, с. 68]. У рамках цих заходів здійснюється навчання національних фахівців, обмін досвідом із реставрації, консервації та управління об'єктами культурної спадщини [12, с. 47].

ІКОМОС також відіграє ключову роль у популяризації культурної спадщини та підвищенні обізнаності громадськості щодо її цінності. Організація підтримує створення музеїв, виставкових та освітніх проєктів, організацію культурних маршрутів і тематичних заходів, що залучають місцевих жителів і туристів до активного вивчення та збереження спадщини [78, с. 66]. Це сприяє не лише збереженню матеріальних об'єктів, а й розвитку соціально-культурного середовища, формує відчуття відповідальності за збереження історичних та культурних цінностей [35, с. 102]. У рамках глобальної діяльності ІКОМОС також проводить аналіз впливу кліматичних та антропогенних факторів на стан пам'яток, розробляє адаптивні стратегії захисту та пропонує технології моніторингу, що дозволяє прогнозувати ризики руйнування та своєчасно здійснювати профілактичні заходи [101, с. 41]. Організація активно співпрацює з міжнародними фондами та програмами для залучення фінансування, що забезпечує довготривале збереження об'єктів культурної спадщини та їх доступність для майбутніх поколінь [61, с. 77].

У сучасній практиці збереження культурної спадщини ІКОМОС відіграє важливу роль у забезпеченні інтеграції пам'яток у соціально-економічний та культурний розвиток країн. Організація надає рекомендації щодо включення об'єктів спадщини до туристичних маршрутів, що дозволяє підвищити економічну ефективність їх збереження та стимулює розвиток локальної інфраструктури [12, с. 57]. Такий підхід забезпечує одночасне збереження

культурних цінностей і підтримку місцевих громад, створюючи синергію між охороною спадщини та розвитком територій [8, с. 88].

ІКОМОС активно впроваджує стандарти оцінки ризиків, що включають аналіз природних та антропогенних загроз, визначення пріоритетності об'єктів для охорони та розробку стратегій реагування на надзвичайні ситуації [73, с. 102]. Це дозволяє забезпечити системний підхід до управління пам'ятками, включаючи регулярний моніторинг стану об'єктів, своєчасне проведення реставраційних робіт та запобігання руйнуванню внаслідок стихійних лих, війни чи техногенних катастроф [55, с. 67].

Важливим аспектом діяльності ІКОМОС є розвиток міжнародної наукової співпраці. Організація підтримує створення міжнародних мереж дослідників, архітекторів, реставраторів та істориків, що дозволяє обмінюватися передовими технологіями та методиками охорони культурної спадщини, а також залучати експертів для оцінки стану об'єктів та розробки реставраційних проєктів [46, с. 79]. У рамках таких мереж реалізуються спільні наукові програми, публікуються методичні посібники та проводяться конференції, що сприяє підвищенню професійного рівня фахівців у всіх країнах-учасниках [21, с. 94]. Особлива увага приділяється розвитку системи підготовки фахівців. ІКОМОС організовує навчальні семінари, майстер-класи та стажування для реставраторів, архітекторів, музейних працівників і фахівців з управління культурними ресурсами [64, с. 88]. Це дозволяє впроваджувати сучасні технології реставрації, консервації та управління об'єктами культурної спадщини, підвищуючи рівень професійної компетенції та забезпечуючи якісну реалізацію проєктів [4, с. 101].

Крім того, ІКОМОС активно працює над залученням місцевих громад до процесів охорони пам'яток. Організація стимулює участь жителів у моніторингу стану об'єктів, організації культурних заходів, освітніх програм та туристичних ініціатив [89, с. 66]. Це формує відчуття відповідальності за збереження спадщини, сприяє розвитку локальної ідентичності та зміцнює соціальні зв'язки в громадах [75, с. 92].

Не менш важливим є застосування сучасних технологій для контролю та збереження пам'яток. Використання дронів, лазерного сканування, 3D-моделювання та сенсорних систем дозволяє відстежувати стан об'єктів у реальному часі, прогнозувати ризики та своєчасно вживати заходів для їх захисту. Ці технології не лише підвищують ефективність охорони, а й сприяють створенню цифрових архівів, що забезпечують доступ до об'єктів для науковців, студентів і широкої аудиторії [7, с. 59].

ІКОМОС також активно впроваджує принципи сталого розвитку у сфері культурної спадщини. Організація рекомендує інтегрувати пам'ятки та історичні середовища у міське та регіональне планування, що дозволяє поєднувати їх з соціально-економічними потребами населення, туристичною інфраструктурою та сучасними урбаністичними проєктами [18, с. 95]. Такий підхід сприяє збереженню автентичності об'єктів, розвитку культурного туризму та підвищенню якості життя місцевих громад [64, с. 88].

Крім стратегічних напрямів діяльності, ІКОМОС бере участь у безпосередньому плануванні та реалізації реставраційних проєктів на конкретних об'єктах культурної спадщини. Наприклад, організація координує заходи з відновлення історичних центрів міст, таких як Львів та Кам'янець-Подільський, забезпечуючи застосування міжнародних стандартів реставрації та автентичності [7, с. 69]. У цих проєктах передбачено поєднання консерваційних робіт із адаптацією об'єктів для сучасного використання - музеїв, культурних центрів та туристичних маршрутів, що дозволяє поєднати охорону спадщини з економічним розвитком регіонів [91, с. 58].

Особливу увагу приділяють моніторингу стану пам'яток. ІКОМОС впроваджує системи контролю, що включають регулярні технічні обстеження, оцінку впливу навколишнього середовища та антропогенних факторів, а також прогнозування ризиків руйнування [23, с. 84]. Це дозволяє своєчасно проводити реставраційні роботи та запобігати втраті цінних об'єктів, особливо тих, що знаходяться під загрозою через кліматичні зміни або інтенсивне урбаністичне навантаження [78, с. 102].

ІКОМОС активно підтримує впровадження цифрових технологій у сфері охорони культурної спадщини. Створюються тривимірні моделі пам'яток, цифрові архіви та інтерактивні бази даних, які не лише забезпечують збереження інформації про об'єкти, а й дозволяють організовувати освітні програми та наукові дослідження [85, с. 97]. Так, завдяки 3D-скануванню та моделюванню, реставратори можуть відтворювати пошкоджені елементи архітектури та інтегрувати їх у загальний контекст історичної споруди, не порушуючи автентичності [66, с. 73].

Важливим аспектом діяльності організації є оцінка соціальної та культурної значущості пам'яток. ІКОМОС розробляє критерії, за якими об'єкти визначаються пріоритетними для охорони, враховуючи як історичну та художню цінність, так і роль для місцевої громади, туристів та науковців [59, с. 81]. Це дозволяє ефективно розподіляти ресурси, зосереджуючи увагу на об'єктах, що мають найвищу цінність і потребують першочергового захисту [2, с. 66].

Особлива увага приділяється співпраці з міжнародними організаціями та урядами різних країн. ІКОМОС виступає консультантом при підготовці проєктів внесення об'єктів до Списку Світової спадщини ЮНЕСКО, забезпечує технічну підтримку та методичні рекомендації для їх збереження [74, с. 92]. У рамках цих проєктів організація контролює дотримання принципів автентичності та цілісності об'єктів, а також сприяє залученню фінансових ресурсів для реставрації та консервації [15, с. 77].

В Україні ІКОМОС реалізував численні проєкти, серед яких реставрація Софійського собору та Лаври Києва, охорона пам'яток козацької доби, а також збереження історичних центрів Львова та Кам'янця-Подільського [97, с. 54]. Крім реставрації, організація надає рекомендації щодо розвитку музейної інфраструктури, організації культурних маршрутів та інтеграції спадщини у освітні програми, що дозволяє створити комплексну систему збереження та популяризації культурних цінностей [8, с. 88].

Завдяки такому комплексному підходу ІКОМОС забезпечує не лише фізичну охорону об'єктів, а й формування стійких моделей управління

спадщиною, які поєднують наукові, освітні, соціальні та економічні аспекти. Організація сприяє формуванню у населення відповідального ставлення до історичної та культурної спадщини, розвитку культурної ідентичності та залученню міжнародної спільноти до її збереження [9, с. 91].

Слід зазначити, що участь ІКОМОС у збереженні пам'яток архітектури та історії не обмежується лише реставраційними роботами та моніторингом стану об'єктів. Організація активно впроваджує принципи сталого розвитку, що передбачає поєднання збереження спадщини з економічними та соціальними потребами регіонів [21, с. 82]. Це проявляється у створенні культурних маршрутів, інтерактивних музеїв, освітніх програм та програм залучення місцевих громад, що сприяє підвищенню соціальної відповідальності та формуванню культурної ідентичності [7, с. 91].

Особливу увагу приділяють міжнародному співробітництву та обміну досвідом. ІКОМОС консультує уряди країн щодо розробки національних стратегій охорони спадщини, бере участь у міжнародних конференціях та семінарах, координує спільні проекти реставрації та консервації [88, с. 65]. Такий підхід дозволяє впроваджувати передові технології та методики охорони культурної спадщини, залучати фінансування та сприяти підвищенню кваліфікації фахівців у різних країнах [15, с. 73].

На практиці ІКОМОС забезпечує комплексний підхід, що поєднує консерваційні роботи, наукові дослідження, освітні програми та соціальну взаємодію. Це дозволяє не лише зберегти матеріальні об'єкти, а й підтримувати нематеріальні елементи спадщини, інтегрувати її у сучасне культурне та соціальне життя [9, с. 88]. ІКОМОС також активно застосовує інноваційні технології, включаючи 3D-сканування, цифрове моделювання, лазерне картографування та використання дронів для створення детальної документації та моніторингу пам'яток [2, с. 81]. Це дозволяє здійснювати превентивні заходи збереження, а у разі руйнування об'єктів - відтворювати їх максимально автентично.

На рівні національних проєктів організація консультує урядові структури щодо розробки стандартів реставраційних робіт та інтеграції спадщини у стратегічні плани розвитку міст [88, с. 67]. Такі ініціативи передбачають розробку методичних рекомендацій для реставраторів, архітекторів та музейних працівників, що сприяє підвищенню професійного рівня фахівців та уніфікації підходів до охорони спадщини [73, с. 54].

Крім того, ІКОМОС приділяє значну увагу освіті та підготовці кадрів. Організація розробляє навчальні програми, проводить семінари, тренінги та стажування для спеціалістів з охорони культурної спадщини, що дозволяє поширювати передові методики та практики в різних країнах [19, с. 66].

Важливим елементом діяльності ІКОМОС є залучення місцевих громад до процесу охорони спадщини. Це передбачає участь жителів у моніторингу, реставрації, організації культурних подій та туристичних заходів, що підвищує ефективність збереження об'єктів і формує у населення відповідальне ставлення до культурної спадщини [41, с. 71]. Також слід відзначити, що ІКОМОС активно працює над інтеграцією спадщини у міжнародні програми та проєкти. Це включає участь у глобальних мережах пам'яток, співпрацю з ЮНЕСКО, Блакитним щитом та іншими міжнародними організаціями, що дозволяє залучати фінансування, експертну підтримку та поширювати досвід між країнами [5, с. 82].

У результаті комплексна діяльність ІКОМОС у сфері збереження пам'яток архітектури та історії забезпечує не лише фізичне відновлення та консервацію об'єктів, а й створює умови для інтеграції спадщини у сучасне культурне, соціальне та економічне середовище, підвищуючи соціальну значущість та туристичну привабливість територій.

3.3. Взаємодія УНК ІКОМОС з державними органами влади місцевого самоврядування та громадами

Взаємодія УНК ІКОМОС з державними органами та місцевими громадами є ключовим елементом ефективної системи охорони культурної спадщини,

оскільки лише комплексна співпраця на національному, регіональному та локальному рівнях дозволяє забезпечити не лише фізичне збереження об'єктів, а й їх інтеграцію у соціальне, економічне та культурне життя суспільства [17, с. 45]. На міжнародному рівні ІКОМОС надає консультації урядам щодо розробки законодавчих актів, стандартів реставрації та моніторингу пам'яток, формує рекомендації щодо пріоритетів збереження об'єктів світового значення та сприяє впровадженню міжнародних конвенцій у національні правові системи [64, с. 82]. У контексті України така взаємодія включає регулярні консультації з Міністерством культури та інформаційної політики, Державним агентством з питань охорони культурної спадщини та місцевими органами влади, де експерти ІКОМОС надають методичну та технічну підтримку у реалізації програм реставрації та охорони історико-архітектурних комплексів [93, с. 57].

Особливу увагу ІКОМОС приділяє співпраці з місцевими громадами, оскільки саме вони є безпосередніми носіями культурних традицій та активними учасниками збереження спадщини. Це проявляється у проведенні семінарів та навчальних програм для місцевих спеціалістів, організації волонтерських проєктів, включення громад у процес прийняття рішень щодо реставраційних робіт та створення туристичних маршрутів [28, с. 64]. Завдяки цьому забезпечується висока соціальна відповідальність, формуються локальні комітети з охорони спадщини та підвищується обізнаність населення щодо цінності культурних об'єктів [12, с. 75].

УНК ІКОМОС також активно підтримує інтеграцію громадських ініціатив у державні програми. Наприклад, у рамках програм реставрації дерев'яних церков Карпат експерти організації допомагають громадам розробляти плани консервації, залучати міжнародне фінансування та проводити освітні заходи для молоді [51, с. 92]. У великих містах, таких як Львів та Київ, ІКОМОС сприяє створенню публічних консультаційних рад, де представники місцевої влади, громадських організацій та фахівці з охорони спадщини обговорюють пріоритети збереження історичних районів і архітектурних ансамблів [7, с. 48]. Ще одним напрямом ефективної взаємодії є розробка спільних стратегій

управління ризиками, які включають оцінку впливу природних, техногенних та соціальних факторів на стан пам'яток. ІКОМОС допомагає державним органам створювати інтегровані плани моніторингу та реагування на надзвичайні ситуації, розробляє методики адаптивної реставрації та використання сучасних технологій для підтримки довговічності об'єктів [36, с. 101]. Такі підходи дозволяють не лише мінімізувати шкоду від руйнувань, а й ефективно планувати бюджетні та інвестиційні ресурси на охорону спадщини [22, с. 83].

Взаємодія ІКОМОС із державними органами та місцевими громадами охоплює також впровадження системи національного та регіонального обліку культурних цінностей. ІКОМОС надає методологічну підтримку у створенні реєстрів пам'яток, визначенні їх статусу охорони та пріоритетів реставраційних робіт, що дозволяє оптимізувати розподіл фінансових і матеріальних ресурсів та підвищує ефективність управління культурною спадщиною [42, с. 91]. Ці реєстри використовуються як для державного контролю, так і для інформування громадськості, включаючи освітні заклади, науковців та туристів, що підвищує прозорість процесів збереження та залучає широку аудиторію до підтримки культурних цінностей [88, с. 73].

Особлива увага приділяється інтеграції культурної спадщини у стратегічне планування міст та регіонів. ІКОМОС активно консультує місцеві органи влади щодо включення історичних районів у генеральні плани міст, розробки туристичних маршрутів та створення культурних центрів, що дозволяє поєднати збереження об'єктів із економічним розвитком і соціальною активністю населення [19, с. 102]. Наприклад, у Львові та Одесі експерти ІКОМОС брали участь у проєктуванні пішохідних зон у старих кварталах, що зберегли автентичність архітектурних ансамблів, забезпечили доступність туристичної інфраструктури та створили нові робочі місця для місцевих жителів [21, с. 65]. Крім того, ІКОМОС активно підтримує освітні та просвітницькі ініціативи на рівні громад. Це включає проведення лекцій, семінарів, тренінгів для волонтерів, молодих фахівців та представників громадських організацій, що дозволяє підвищити обізнаність населення щодо цінності культурної спадщини

та залучити їх до практичної діяльності з охорони пам'яток [55, с. 79]. Такі програми допомагають формувати культуру відповідального ставлення до спадщини, стимулюють розвиток локальних ініціатив і сприяють розвитку громадянського суспільства [3, с. 87].

Важливим аспектом взаємодії є розробка спільних проєктів з міжнародним фінансуванням. ІКОМОС сприяє підготовці грантових заявок, залученню міжнародних експертів та ресурсів для реалізації реставраційних і консерваційних програм, що дозволяє українським громадам та державним органам отримати доступ до сучасних технологій та методик збереження об'єктів спадщини [30, с. 56]. Наприклад, участь у програмах ЮНЕСКО та Європейського банку реконструкції та розвитку дозволила реалізувати проєкти з реставрації дерев'яних церков Карпатського регіону, відновлення історичних площ Львова та модернізації музеїв у Києві [77, с. 99].

Ще одним важливим елементом є підготовка та сертифікація фахівців з охорони культурної спадщини. ІКОМОС активно сприяє створенню навчальних курсів, програм підвищення кваліфікації та стажувань для реставраторів, археологів, музейних працівників та урядових експертів, що забезпечує високий рівень професіоналізму та уніфікацію підходів до охорони спадщини на національному та локальному рівнях [8, с. 74].

Продовжуючи розгляд взаємодії ІКОМОС із державними органами та місцевими громадами, варто відзначити, що організація активно впроваджує систему моніторингу стану пам'яток та оцінки ефективності охоронних заходів. Це включає регулярні інспекції, технічне обстеження будівель, оцінку ризиків природного та антропогенного походження, а також аналіз результатів реставраційних робіт [66, с. 88]. Використання таких систем дозволяє своєчасно виявляти загрози для об'єктів спадщини, планувати превентивні заходи та оптимізувати витрати на реставрацію, що є критично важливим для збереження культурних цінностей у довгостроковій перспективі [2, с. 73].

Крім технічного моніторингу, ІКОМОС сприяє формуванню механізмів участі громад у процесі прийняття рішень щодо збереження культурних

цінностей. Це включає створення рад з охорони спадщини на рівні міст і регіонів, залучення представників громадських організацій, культурних об'єднань та експертів до обговорення планів реставрації та охорони [85, с. 61]. Такий підхід забезпечує баланс між державним управлінням, науковими рекомендаціями та інтересами місцевого населення, що підвищує легітимність та ефективність заходів збереження культурної спадщини [18, с. 55].

ІКОМОС також активно працює над впровадженням інформаційних та цифрових платформ для взаємодії з громадами та органами влади. Це дозволяє здійснювати онлайн-реєстрацію об'єктів спадщини, відслідковувати стан виконання реставраційних проєктів, надавати доступ до наукових досліджень та методичних рекомендацій [7, с. 68]. Такі платформи сприяють прозорості процесів, покращують комунікацію між зацікавленими сторонами та створюють умови для ширшого залучення громадськості до охорони спадщини. Особливу увагу приділяють розвитку освітніх програм, які реалізуються спільно з університетами, музеями та культурними центрами. ІКОМОС сприяє підготовці майбутніх фахівців з охорони культурної спадщини, організовує стажування та практику для студентів, а також проводить тематичні семінари та тренінги для місцевих активістів [73, с. 92]. Це дозволяє формувати професійну спільноту, яка володіє сучасними методами збереження об'єктів, розуміє міжнародні стандарти та здатна адаптувати їх до національних умов.

Крім того, ІКОМОС підтримує культурні проєкти, спрямовані на підвищення соціальної активності населення. Це включає проведення фестивалів, виставок, освітніх програм, культурних маршрутів та тематичних заходів, які інтегрують спадщину у повсякденне життя громад [24, с. 79]. Така практика дозволяє не лише популяризувати культурні цінності, а й стимулювати розвиток культурного туризму, створення робочих місць та економічний розвиток територій.

Продовжуючи розгляд взаємодії ІКОМОС із державними органами та місцевими громадами, слід відзначити значну роль організації у розробці національних стратегій збереження культурної спадщини та рекомендацій щодо

пріоритетів реставраційних робіт. ІКОМОС проводить науково-експертні оцінки об'єктів, визначає їхній історичний та художній статус, а також надає методичні поради щодо оптимального підходу до реставрації та консервації [11, с. 63]. Це дозволяє органам влади формувати ефективні програми охорони спадщини, уникати нераціональних витрат та забезпечувати високий рівень збереження пам'яток [78, с. 97].

Особливу увагу ІКОМОС приділяє координації дій між різними рівнями управління, забезпечуючи взаємодію між центральними міністерствами, регіональними структурами та місцевими громадами. Така синхронізація дозволяє формувати цілісну систему охорони культурної спадщини, де кожен учасник процесу чітко розуміє свої функції та відповідальність [92, с. 54]. Крім того, організація активно залучає громадські та волонтерські об'єднання до робіт із моніторингу та підтримки об'єктів, що сприяє формуванню соціальної відповідальності та зміцненню громадського контролю [5, с. 81]. ІКОМОС також реалізує численні навчальні та просвітницькі програми, спрямовані на підвищення обізнаності громадян про цінність культурної спадщини та необхідність її збереження. Це включає лекції, семінари, виставки, публікації наукових матеріалів, організацію освітніх проєктів для школярів і студентів [67, с. 74]. В результаті формується широка база активних учасників охоронних ініціатив, що забезпечує підтримку державних і міжнародних програм та зміцнює довіру до діяльності органів управління культурною спадщиною.

Крім того, ІКОМОС активно впроваджує сучасні технології у процес збереження спадщини. Використання цифрових баз даних, геоінформаційних систем, 3D-моделювання та дистанційного моніторингу дозволяє оперативно відслідковувати стан об'єктів, планувати реставраційні роботи та оцінювати ризики [20, с. 88]. Ці інструменти значно підвищують ефективність координації між державними структурами та громадами, дозволяючи приймати обґрунтовані рішення та забезпечувати пріоритетність заходів з охорони найцінніших об'єктів.

Особливий акцент робиться на створенні спільних проєктів, де організація виступає посередником між міжнародними донорами, державними структурами та місцевими громадами. Це дозволяє залучати фінансові ресурси для реставрації об'єктів, організації навчальних програм та культурних заходів. Такий підхід забезпечує не лише збереження об'єктів, а й підвищує економічну та культурну активність територій, створюючи умови для розвитку сталого туризму та локальної економіки.

Взаємодія ІКОМОС із громадськістю також включає систему консультацій та участі у прийнятті рішень щодо охорони спадщини. Громади залучаються до обговорення планів реставрації, визначення пріоритетів, участі у волонтерських ініціативах, організації культурних заходів і туристичних маршрутів [3, с. 66]. Це формує відчуття власної відповідальності за культурні цінності та стимулює активну участь у їхньому збереженні, що значно підвищує ефективність охоронних заходів.

Продовжуючи розгляд взаємодії ІКОМОС із державними органами та місцевими громадами, важливо підкреслити роль організації у сфері моніторингу та контролю за станом об'єктів культурної спадщини. ІКОМОС розробляє методичні рекомендації щодо регулярної інспекції пам'яток, ведення обліку їх технічного стану та оцінки ризиків, пов'язаних із природними явищами, кліматичними змінами чи антропогенними факторами [21, с. 84]. Такі системні заходи дозволяють своєчасно виявляти загрози і планувати реставраційні роботи, що підвищує ефективність витрат та зменшує ймовірність втрати культурних цінностей.

Особлива увага приділяється взаємодії з місцевими громадами через залучення громадських комітетів, культурних об'єднань і волонтерів, які здійснюють регулярне спостереження, організовують локальні ініціативи з догляду за пам'ятками та беруть участь у культурно-освітніх проєктах [88, с. 91]. Такий підхід дозволяє формувати у населення відчуття спільної відповідальності за збереження спадщини, стимулює активне громадське співробітництво та забезпечує підтримку державних і міжнародних програм.

ІКОМОС також активно працює над інтеграцією локальної спадщини у туристичні та культурні маршрути. Організація надає консультації щодо збереження автентичності об'єктів під час організації туристичних потоків, розробки інформаційних матеріалів, освітніх програм та культурних заходів [34, с. 59]. Цей підхід дозволяє не лише зберегти фізичні об'єкти, а й підвищити економічну привабливість регіонів, сприяти розвитку культурного туризму та залученню інвестицій у сферу охорони спадщини.

Важливим елементом взаємодії є надання методичної та фінансової підтримки для реставраційних проєктів. ІКОМОС координує залучення міжнародних грантів, технічних ресурсів та експертної допомоги для реалізації складних реставраційних робіт, особливо на об'єктах, які мають світове значення [5, с. 101]. Це дозволяє державним органам ефективно реалізовувати національні програми охорони спадщини, а місцевим громадам отримувати необхідну підтримку для збереження культурних цінностей у довгостроковій перспективі. Крім того, організація забезпечує підготовку фахівців через навчальні семінари, майстер-класи та міжнародні стажування. Такі ініціативи охоплюють реставраторів, архітекторів, музейних працівників, істориків та спеціалістів із управління культурними ресурсами, що дозволяє підвищувати кваліфікацію та впроваджувати передові методики охорони спадщини на національному та регіональному рівнях [12, с. 79]. Це створює умови для сталого розвитку професійної спільноти та забезпечує якісне виконання реставраційних і консерваційних заходів у майбутньому.

ІКОМОС також здійснює системну роботу щодо документації та цифровізації об'єктів культурної спадщини, що полегшує доступ до інформації для науковців, студентів і громадськості [2, с. 68]. Використання 3D-моделювання, геоінформаційних систем та онлайн-архівів дозволяє забезпечити збереження знань про об'єкти навіть у випадках фізичного ушкодження або руйнування. Цей підхід сприяє підвищенню прозорості процесу охорони спадщини та залученню широкого кола зацікавлених сторін у підтримку культурних цінностей.

Отже, взаємодія ІКОМОС з державними органами та місцевими громадами є комплексним, багаторівневим процесом, що охоплює науково-експертну діяльність, координацію управлінських рішень, залучення громадськості, впровадження сучасних технологій, підготовку фахівців і фінансову підтримку реставраційних ініціатив. Такий підхід дозволяє не лише зберегти фізичні об'єкти, а й інтегрувати їх у соціокультурне життя, підвищити економічну активність регіонів, формувати професійні компетенції та забезпечувати стійкий розвиток системи охорони спадщини на національному та міжнародному рівнях.

Висновки до 3-го розділу

Національні програми та проекти, що реалізуються за участі організації, забезпечують системний підхід до збереження як матеріальних, так і нематеріальних об'єктів, сприяючи відновленню архітектурних пам'яток, історичних ансамблів, музеїв, архівів, а також підтримці традицій, ремесел, обрядів і усної творчості, що формують національну ідентичність. Участь ІКОМОС у збереженні пам'яток архітектури та історії дозволяє впроваджувати сучасні методи реставрації та консервації, цифрові технології моніторингу, 3D-сканування, програмне моделювання реставраційних робіт та інноваційні підходи до контролю стану об'єктів, що значно підвищує ефективність охоронних заходів та забезпечує довготривалу збереженість культурних цінностей.

Взаємодія ІКОМОС із державними органами та місцевими громадами створює умови для інтеграції міжнародних стандартів у національну практику, формує культуру відповідального ставлення населення до культурної спадщини та стимулює активну участь громад у її збереженні. Спільні ініціативи спрямовані на проведення освітніх програм, наукових конференцій, виставок та культурних заходів, що не лише популяризують спадщину, а й сприяють залученню широкої громадськості до її охорони. Завдяки таким підходам створюється сприятливе середовище для поєднання правових, наукових,

освітніх і практичних заходів, що дозволяє ефективно управляти культурними ресурсами та інтегрувати спадщину у соціальне та економічне життя країни.

Особливе значення має комплексний підхід до збереження культурної спадщини, який передбачає не лише фізичне відновлення об'єктів, а й врахування їх соціокультурної цінності, освітнього потенціалу та туристичного потенціалу. Це сприяє розвитку культурного туризму, підвищенню престижу територій, формуванню локальної ідентичності та активізації громадських ініціатив. Крім того, діяльність ІКОМОС забезпечує інтеграцію української культурної спадщини у міжнародний контекст, залучення експертної та фінансової підтримки світових організацій, обмін досвідом та впровадження сучасних стандартів охорони та реставрації.

У цьому процесі важливу роль відіграє й Український національний комітет ІКОМОС, який забезпечує національний експертний супровід, адаптацію міжнародних принципів збереження до українських реалій та координацію фахової взаємодії на державному, муніципальному й громадському рівнях. Діяльність УНК ІКОМОС особливо актуалізувалася в умовах воєнних загроз, коли виникла потреба у швидкому документуванні руйнувань, експертних оцінках ризиків, розробленні стратегій першочергового консерваційного втручання та плануванні довгострокових програм післявоєнного відновлення. Завдяки роботі комітету забезпечується науково обґрунтований підхід до ухвалення рішень, комплексне осмислення втрат та формування професійної бази для подальших реставраційних процесів.

Таким чином, діяльність ІКОМОС в Україні є багатогранною і стратегічно важливою для забезпечення збереження культурних цінностей, підтримки національної ідентичності, розвитку громадянського суспільства та інтеграції спадщини у соціально-економічний розвиток країни. Організація виступає посередником між міжнародним досвідом та національною практикою, сприяє вдосконаленню законодавчих, управлінських та освітніх механізмів охорони спадщини, а також створює умови для формування нових поколінь фахівців, здатних ефективно поєднувати традиційні та інноваційні методи збереження

культурних об'єктів. Завдяки такому підходу забезпечується не лише фізичне збереження пам'яток, а й підтримка живого культурного середовища, яке відіграє ключову роль у розвитку національної та місцевої ідентичності, соціальної згуртованості та економічного потенціалу регіонів.

РОЗДІЛ 4. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УКРАЇНІ

4.1. Основні проблеми та виклики у збереженні культурної спадщини

Основні проблеми та виклики у збереженні культурної спадщини в сучасному світі та в Україні мають багатогранний характер і пов'язані як із внутрішніми, так і зовнішніми факторами. Однією з ключових проблем є недостатнє фінансування охоронних та реставраційних заходів, що ускладнює проведення системних робіт із збереження матеріальних і нематеріальних об'єктів спадщини [23, с. 55]. Брак ресурсів призводить до затримок у реставрації пам'яток, зниження ефективності моніторингу та обмеженого використання сучасних технологій, таких як 3D-сканування та цифрові архіви [91, с. 47].

Не менш важливим викликом є недостатній рівень кваліфікації спеціалістів у сфері охорони спадщини, що проявляється у відсутності комплексного підходу до реставраційних робіт та управління об'єктами культурної цінності [37, с. 102]. У багатьох випадках відсутність міждисциплінарної взаємодії між архітекторами, істориками, археологами та реставраторами призводить до неповної або некоректної реалізації охоронних заходів [59, с. 79]. Значним викликом є також фактор часу та природного старіння матеріалів. Камінь, дерево, метал та інші будівельні матеріали піддаються руйнуванню під впливом кліматичних змін, опадів, температурних коливань та забруднення довкілля [4, с. 68]. Пошкодження об'єктів спадщини через природні катастрофи, ерозію та аварійні ситуації вимагає створення системи превентивного моніторингу та швидкого реагування [76, с. 60].

Велике значення мають соціальні та культурні фактори. Низький рівень обізнаності населення про значення культурної спадщини, недостатня мотивація місцевих громад до участі у збереженні об'єктів та відсутність культури відповідального ставлення до пам'яток часто призводять до їхнього руйнування, незаконного використання чи вандалізму [88, с. 45]. Конфлікти

інтересів між місцевими жителями, бізнесом та державними органами можуть перешкоджати ефективній реалізації охоронних заходів та розвитку культурного туризму [71, с. 92].

Сучасні глобальні виклики включають вплив урбанізації та масштабних будівельних проєктів, які можуть загрожувати історичним ансамблям і пам'яткам архітектури [32, с. 88]. Проблемою також є недостатня інтеграція культурної спадщини у стратегії сталого розвитку міст та регіонів, що призводить до конфліктів між потребами сучасного населення та збереженням історичного середовища [40, с. 69]. Іншим важливим викликом є політичні та економічні фактори, зокрема нестабільність у державі, відсутність чіткої політики з охорони спадщини або недостатнє впровадження міжнародних стандартів [1, с. 97]. У зоні конфліктів та воєнних дій пам'ятки культури часто стають об'єктами руйнування або мародерства, що робить необхідним створення міжнародних механізмів захисту та координації дій на глобальному рівні [14, с. 33].

Не можна залишати поза увагою й технологічні проблеми. Впровадження сучасних методів реставрації, цифровізації, використання дронів та програмного моделювання потребує значних фінансових, кадрових та організаційних ресурсів, а також постійного оновлення технологій та навчання персоналу [5, с. 112]. Відсутність таких можливостей обмежує ефективність охорони та популяризації спадщини, а також створює ризики втрати важливої інформації у разі руйнування фізичних об'єктів [17, с. 58].

Окрім фінансових та кадрових проблем, важливим викликом у збереженні культурної спадщини є правова невизначеність та недостатнє законодавче регулювання. У багатьох країнах існують розпливчасті або застарілі норми щодо охорони пам'яток, що ускладнює контроль за їхнім станом та відповідальність за порушення [12, с. 66]. В Україні, попри наявність законів про охорону культурної спадщини, спостерігаються проблеми із їхньою практичною реалізацією, зокрема через недостатній нагляд за дотриманням стандартів та обмежену кількість кваліфікованих інспекторів [9, с. 81].

Ще одним актуальним викликом є вплив глобалізаційних процесів та туристичного навантаження. Масове відвідування історичних центрів, музеїв та архітектурних ансамблів створює ризики механічного руйнування об'єктів, забруднення та витіснення локальної культури [85, с. 96]. Для збереження автентичності пам'яток необхідні ефективні системи контролю потоків туристів, розробка культурних маршрутів з обмеженням доступу до найбільш вразливих ділянок та організація освітніх програм для відвідувачів [70, с. 88]. Кліматичні зміни та екологічні загрози також відіграють суттєву роль у погіршенні стану культурних об'єктів. Підвищення рівня опадів, температурні коливання, агресивне забруднення повітря та кислотні дощі призводять до ерозії будівельних матеріалів, втрати декоративних елементів та структурної нестабільності пам'яток [90, с. 53]. Адаптація реставраційних технологій до нових умов включає використання захисних покриттів, спеціальних матеріалів та регулярний технічний контроль [15, с. 67].

Технічні складнощі у поєднанні з недостатньою цифровізацією культурної спадщини створюють ризик втрати важливої інформації. Відсутність точних цифрових копій, 3D-моделей та баз даних ускладнює моніторинг, планування реставраційних робіт та передачу знань наступним поколінням [7, с. 59]. Використання сучасних технологій – від дронів до програмного моделювання реставраційних процесів – стає необхідним елементом комплексної охорони, дозволяючи не лише зберігати об'єкти, а й робити їх доступними для наукових та освітніх цілей [19, с. 74].

Соціальні та політичні аспекти також є визначальними. Низький рівень культури відповідального ставлення до спадщини, економічні пріоритети, відсутність мотивації місцевих громад та конфлікти інтересів між різними стейкхолдерами призводять до псування та руйнування пам'яток [88, с. 45]. Вирішення цих проблем потребує не лише законодавчих заходів, а й активної освітньої роботи, просвітницьких кампаній та залучення громад до управління об'єктами спадщини [13, с. 63].

Крім того, глобальні політичні виклики, зокрема воєнні дії, терористичні акти та окупація територій, ставлять під загрозу не лише матеріальні пам'ятки, а й культурну ідентичність народів [14, с. 33]. У таких умовах необхідним стає створення міжнародних механізмів захисту та координації дій між державами, міжнародними організаціями та громадськими структурами [61, с. 77].

Продовжуючи аналіз основних проблем і викликів у збереженні культурної спадщини, слід зазначити, що однією з ключових проблем залишається недостатнє фінансування реставраційних робіт, що особливо гостро проявляється в країнах із обмеженими бюджетними ресурсами [34, с. 71]. Брак фінансів призводить до затримок у проведенні консерваційних заходів, погіршення стану будівельних конструкцій та втрати унікальних декоративних елементів. Наприклад, у деяких історичних центрах України, таких як Кам'янець-Подільський чи Чернівці, реставраційні роботи часто проводяться частково або з великими перервами через недостатнє фінансування, що створює ризик подальшого руйнування пам'яток [57, с. 85].

Ще однією проблемою є відсутність сучасної інфраструктури для моніторингу та контролю стану об'єктів. Незважаючи на наявність технічних засобів, таких як сенсори для відстеження температури, вологості або структурної стабільності, їхня інтеграція у систему охорони культурної спадщини відбувається недостатньо ефективно [90, с. 53]. Як приклад можна навести ситуацію з Національним заповідником «Софія Київська», де окремі будівлі потребують постійного моніторингу стану даху та фасадів, однак через обмеження бюджету та технічних можливостей контроль здійснюється частково [12, с. 66].

Важливим викликом залишається людський фактор та низький рівень професійної підготовки кадрів у сфері охорони спадщини. Недостатня кількість кваліфікованих реставраторів, архітекторів та інженерів, що спеціалізуються на консервації історичних об'єктів, створює ризик застосування непридатних методів відновлення та реставрації [85, с. 96]. У багатьох випадках робота з пам'ятками здійснюється без врахування історичної автентичності або з

порушенням міжнародних стандартів, що може призвести до втрати культурної цінності об'єктів [9, с. 81].

Особливу увагу потребує захист нематеріальної культурної спадщини, яка включає традиції, ремесла, усну творчість, обряди та фестивалі. У сучасних умовах глобалізації та урбанізації відбувається поступове витіснення локальних культурних практик, що загрожує втраті унікальних елементів національної ідентичності [68, с. 88]. Для прикладу, традиційні ремесла Гуцульщини та Полісся в Україні зникають через нестачу майстрів та низький попит серед молоді, що вимагає розробки спеціальних програм підтримки та популяризації таких традицій [1, с. 97].

Велике значення має також проблема правового захисту культурних об'єктів. Часто пам'ятки перебувають у приватній власності або на територіях, де контроль за дотриманням законодавства є обмеженим. У таких випадках виникає ризик несанкціонованих реконструкцій, зміни функціонального призначення об'єктів або їхнього руйнування [61, с. 77]. Ефективним прикладом вирішення цієї проблеми є створення в Україні переліку об'єктів національного значення та застосування охоронного статусу, що забезпечує законодавчий захист та передбачає санкції за порушення [13, с. 92].

Крім того, важливо відзначити загрозу культурній спадщині з боку надзвичайних ситуацій, таких як природні катастрофи та воєнні конфлікти. Пам'ятки історії та архітектури в районах, що постраждали від стихійних лих або бойових дій, зазнають значних руйнувань. Наприклад, під час збройного конфлікту на сході України були пошкоджені низка пам'яток архітектури у містах Слов'янськ та Донецьк, що потребує значних ресурсів для відновлення [14, с. 33]. У міжнародній практиці для зменшення таких ризиків застосовують стандарти «Блакитного щита» та програми ЮНЕСКО, які передбачають оцінку ризиків, планування евакуації культурних цінностей та координацію зусиль між державами [61, с. 77]. Сучасні підходи до подолання цих проблем включають комплексне планування та інтеграцію різних сфер діяльності. Це означає поєднання технічних заходів з навчальними програмами, залученням

громадськості, інтеграцією культурної спадщини у туризм та економічний розвиток регіонів [72, с. 54]. Наприклад, у Львові реалізуються програми з розвитку культурного туризму, де реставраційні роботи поєднуються з освітніми проєктами для школярів та студентів, що сприяє підвищенню обізнаності та відповідальності молодого покоління [17, с. 58].

Не менш важливим аспектом є впровадження сучасних цифрових технологій у процес охорони культурної спадщини. Використання 3D-сканування, створення цифрових архівів та інтерактивних онлайн-платформ дозволяє не лише зберегти інформацію про об'єкти, а й забезпечити доступ до них для науковців, освітян та широкого загалу. Такі технології застосовуються, наприклад, при відтворенні віртуальних моделей Софійського собору в Києві та Кам'янець-Подільської фортеці, що дозволяє проводити наукові дослідження без ризику пошкодження пам'яток [84, с. 91].

Продовжуючи аналіз основних проблем та викликів у сфері збереження культурної спадщини, слід звернути увагу на проблему недостатньої інтеграції культурної спадщини у процеси міського та регіонального планування. У багатьох містах історичні райони зазнають руйнівного впливу сучасної забудови, коли будівельні проєкти не враховують архітектурну та історичну цінність територій [3, с. 62]. Як приклад можна навести ситуацію в Києві, де реконструкції окремих кварталів призводять до втрати автентичних фасадів та зникнення історичних ансамблів. Подібна проблема спостерігається і в Львові, де окремі проєкти забудови історичних центрів викликали суспільний резонанс через порушення архітектурної цілісності [15, с. 101]. Особливо гостро стоїть питання культурної спадщини, що належить до приватної власності. Часто власники об'єктів історичної та архітектурної цінності не мають достатніх знань або ресурсів для їхнього збереження, що призводить до знецінення або часткового руйнування пам'яток [44, с. 51]. При цьому відсутність стимулів для приватних інвесторів та державних субсидій створює додаткові перешкоди. Один із прикладів – старі кам'яниці у Вінниці та Чернігові, де будівлі, що

мають історичну цінність, перебувають у занедбаному стані через відсутність фінансової підтримки та контролю з боку державних органів [17, с. 58].

Важливою проблемою є також недосконалість нормативно-правової бази. Незважаючи на наявність законів та постанов щодо охорони культурної спадщини, на практиці їх застосування часто є фрагментарним і непослідовним [72, с. 54]. Наприклад, випадки несанкціонованої забудови чи реконструкцій пам'яток в історичних центрах міст відбуваються через відсутність чітких механізмів контролю та відповідальності. Це створює серйозну загрозу не лише матеріальним об'єктам, а й культурній самобутності громад.

Ще один виклик пов'язаний із глобалізацією та комерціалізацією культурної спадщини. Зростання туристичного потоку, розвиток комерційних зон у історичних частинах міст та проведення масових заходів часто шкодять автентичності пам'яток і ландшафтів [11, с. 77]. Прикладом є активний розвиток туристичних маршрутів у Львові та Одесі, де потік відвідувачів перевищує допустимі навантаження на пам'ятки, що призводить до пошкоджень фасадів та внутрішніх приміщень. Для вирішення цієї проблеми застосовуються методи контролю потоків туристів, зонування територій та впровадження обмежень на відвідування окремих об'єктів [88, с. 45].

Не менш значущою проблемою є вплив кліматичних змін на стан культурної спадщини. Підвищення рівня опадів, екстремальні температурні коливання, забруднення повітря та ерозія ґрунтів створюють безпосередні загрози для фізичного стану об'єктів [90, с. 53]. Для прикладу, старовинні дерев'яні церкви Карпатського регіону зазнають значних руйнувань через підвищену вологість і відсутність належного захисту від атмосферних впливів. Вирішення таких проблем включає використання сучасних захисних матеріалів, адаптивних реставраційних технологій і постійний технічний моніторинг стану об'єктів [15, с. 67]. В окрему категорію слід виділити проблему втрати нематеріальної культурної спадщини. Традиції, ремесла, народні обряди та усна творчість зникають під впливом урбанізації, міграцій та зміни способу життя [68, с. 88]. У зв'язку з цим з'являється необхідність розробки спеціальних

програм підтримки та популяризації нематеріальної спадщини, як це реалізовано, наприклад, у проєктах ІКОМОС та ЮНЕСКО щодо охорони нематеріальної культурної спадщини Карпатського регіону [1, с. 97].

Крім того, значущим є виклик, пов'язаний із недостатнім рівнем громадської свідомості та участі населення у збереженні спадщини. Багато історичних об'єктів руйнуються через байдужість громади або недостатню обізнаність про їхню цінність [40, с. 69]. Активізація освітніх програм, культурних ініціатив та просвітницьких кампаній дозволяє залучати місцеві громади до активної участі у збереженні пам'яток, організації культурних подій та туристичних маршрутів [84, с. 91].

У сучасній практиці вирішення цих проблем включає комплексний підхід, що поєднує законодавчі, фінансові, технічні, освітні та соціальні заходи. Наприклад, у Львові реалізуються програми, де реставраційні роботи поєднуються з освітніми проєктами для школярів і студентів, створюються цифрові архіви та інтерактивні платформи для популяризації спадщини [52, с. 97]. Такий підхід дозволяє не лише зберегти об'єкти, а й формує відповідальне ставлення громади до культурної спадщини.

Продовжуючи аналіз проблем та викликів у сфері збереження культурної спадщини, слід звернути особливу увагу на питання фінансування. Недостатнє державне фінансування реставраційних та охоронних робіт залишається однією з ключових проблем у багатьох країнах, включно з Україною. Брак коштів призводить до того, що частина об'єктів залишається у занедбаному стані, а проведення якісних реставраційних робіт відкладається на невизначений термін. Прикладом може слугувати стан дерев'яних церков у західних регіонах України, де через обмежені бюджети реставраційні роботи здійснюються лише частково або застарілими методами [63, с. 77]. Для вирішення цієї проблеми впроваджуються механізми державного співфінансування та грантових програм, залучення міжнародних донорів та приватних інвесторів.

Не менш важливою проблемою є браку професійних кадрів у сфері охорони спадщини. Сучасні реставраційні та консерваційні роботи потребують

висококваліфікованих фахівців-архітекторів-реставраторів, істориків, археологів, експертів із управління культурними ресурсами та технологій цифрової документації [89, с. 101]. Недостатній рівень підготовки спеціалістів призводить до застосування непрофесійних або застарілих методів реставрації, що може завдати шкоди об'єктам. Наприклад, в окремих випадках відновлення фасадів історичних будівель у містах центральної та східної України виконувалося без врахування автентичних матеріалів, що спричиняло швидке руйнування декоративних елементів.

Ще одним значущим викликом є проблема нелегальної забудови та самовільного втручання в охоронювані зони. Незаконна реконструкція будівель, порушення архітектурного вигляду історичних ансамблів та будівництво нових об'єктів на території охоронюваних пам'яток часто відбуваються через слабкий контроль з боку органів державної влади та місцевого самоврядування [58, с. 69]. У Львові та Одесі вже були випадки, коли нові будівлі порушували історичний силует міста та шкодили об'єктам світової спадщини, що викликало громадський протест та міжнародну критику.

Важливою є також проблема інтеграції культурної спадщини у сучасну економіку та соціальні процеси. Без грамотного поєднання туристичного використання, реставраційних робіт та освітніх програм спадщина може залишатися недоступною широкому колу громадян і втрачати своє культурне та соціальне значення [66, с. 92]. Наприклад, туристичний потік у Кам'янці-Подільському перевищує можливості збереження міських фортифікаційних систем, що призводить до зношування мурів та руйнування підземних ходів [78, с. 45]. Для цього застосовуються методи зонування територій, створення обмежених маршрутів та розробка програм відвідування з контролем навантаження на об'єкти.

Сучасні технології відкривають нові можливості, але одночасно створюють специфічні виклики. Використання 3D-сканування, дронів, лазерного моделювання та цифрових архівів значно підвищує ефективність охорони спадщини. Проте ці технології вимагають значних інвестицій і кваліфікованого

персоналу для правильного впровадження та обробки даних. Прикладом ефективного використання таких технологій є проєкт цифрової документації дерев'яних церков Карпатського регіону, де застосування 3D-сканування дозволило зафіксувати стан об'єктів перед початком реставраційних робіт та зберегти архітектурні деталі, що з часом могли бути втрачені.

Не менш актуальною є проблема збереження нематеріальної культурної спадщини. Традиції, ремесла, обряди та усна творчість під загрозою зникнення через урбанізацію, глобалізацію та зміни у способі життя. Наприклад, у селах Поділля та Волині зникають традиційні ремесла та обряди, пов'язані з народними святами, через відтік молоді та недостатню популяризацію серед населення. Вирішення цієї проблеми передбачає створення освітніх програм, музеїв народних промислів, проведення фестивалів та практичних майстер-класів для молоді.

Проблемою залишається й недостатній рівень громадської участі у процесах збереження культурної спадщини. Без активного залучення місцевих громад контроль за станом об'єктів, організація культурних заходів та моніторинг залишаються частково ефективними [68, с. 88]. Залучення волонтерів, створення громадських організацій та ініціатив, а також освітні кампанії допомагають формувати у населення почуття відповідальності та залученість до збереження культурної спадщини.

Отже, сучасна охорона культурної спадщини стикається з багатьма комплексними викликами, що включають фінансові, кадрові, технологічні, правові, соціальні та екологічні аспекти. Рішення цих проблем потребує системного підходу, поєднання законодавчої бази, державного та міжнародного фінансування, активної участі громад, застосування сучасних технологій і створення ефективних освітніх програм. Усе це дозволяє забезпечити не лише фізичне збереження об'єктів, а й підтримку живої культури, інтеграцію спадщини у сучасне соціальне життя та сталий розвиток територій.

4.2. Перспективи розвитку та вдосконалення системи охорони культурної спадщини

Перспективи розвитку та вдосконалення системи охорони культурної спадщини передбачають комплексне поєднання наукових, технологічних, управлінських та соціальних підходів, спрямованих на забезпечення максимальної ефективності збереження культурних цінностей. Одним із ключових напрямів є інтеграція сучасних технологій у процес охорони спадщини, що дозволяє поєднувати фізичне збереження об'єктів із їх цифровим відтворенням для наукових, освітніх та культурних цілей [22, с. 78]. Наприклад, застосування 3D-сканування, лазерного моделювання, дронів та геоінформаційних систем дозволяє не лише документувати стан пам'яток у реальному часі, а й прогнозувати ризики їх руйнування під впливом кліматичних, природних або антропогенних факторів [15, с. 64].

Особлива увага приділяється розвитку законодавчої бази та нормативних актів, що регламентують охорону та реставрацію культурної спадщини. Удосконалення правових норм передбачає чітке визначення статусу об'єктів, зон охорони, відповідальності за порушення та механізмів державного контролю, що дозволяє зменшити випадки незаконного втручання та забезпечити ефективне управління ресурсами [67, с. 92]. Водночас важливим є поєднання національного регулювання з міжнародними стандартами, що забезпечує уніфіковані підходи до реставраційних практик та моніторингу пам'яток [89, с. 54].

Соціальний аспект розвитку системи охорони спадщини передбачає активну участь громад у процесах збереження, популяризації та управління культурними ресурсами. Громадські організації, волонтерські рухи, освітні ініціативи та культурні проєкти сприяють формуванню соціальної відповідальності, підвищують рівень обізнаності населення та підтримують сталий розвиток регіонів через культурний туризм [33, с. 81]. Важливою складовою є залучення молоді до практичної діяльності: участь у реставраційних проєктах, археологічних дослідженнях, створенні цифрових

архівів та віртуальних музеїв формує нове покоління фахівців із високим рівнем компетентності [16, с. 73].

Економічний фактор також відіграє значну роль у перспективному розвитку системи охорони спадщини. Впровадження механізмів державного та приватного фінансування, грантових програм, міжнародної підтримки та партнерства з бізнесом дозволяє забезпечити стабільне фінансування реставраційних робіт, наукових досліджень та культурно-освітніх проєктів [48, с. 59]. Одночасно економічна інтеграція спадщини у розвиток туризму, креативних індустрій та міських стратегій сприяє підвищенню соціально-економічної цінності об'єктів та стимулює сталий розвиток територій [77, с.88].

Іншим перспективним напрямом є розвиток міжнародного співробітництва та обміну досвідом. Участь у програмах ЮНЕСКО, ІКОМОС, міжнародних конференціях та семінарах дозволяє впроваджувати передові технології, стандарти та методики охорони спадщини, залучати фінансову підтримку та кваліфікованих експертів [92, с. 67]. Така співпраця сприяє підвищенню професійного рівня українських фахівців, забезпечує стандартизацію процедур реставрації та створює умови для глобальної інтеграції культурних цінностей [17, с. 49].

Не менш важливим є розвиток науково-дослідної та освітньої складової. Розширення наукових досліджень, публікацій, розробка методичних рекомендацій та програм підготовки фахівців дозволяє створювати системні та обґрунтовані підходи до охорони спадщини [15, с. 94]. Підготовка спеціалістів включає освоєння сучасних технологій, методів моніторингу та реставрації, а також принципів інтеграції спадщини у соціально-економічні процеси, що забезпечує комплексний та міждисциплінарний підхід [10, с. 58].

Важливою перспективою є підвищення ролі цифровізації та інноваційних технологій. Цифрові архіви, віртуальні музеї, 3D-моделі та інтерактивні освітні платформи дозволяють не лише зберігати інформацію про об'єкти спадщини, а й роблять їх доступними для наукових досліджень, освіти та масової аудиторії

[41, с. 77]. Це особливо актуально для об'єктів, що перебувають під загрозою руйнування внаслідок війни, стихійних лих або кліматичних змін [10, с. 66].

Комплексний підхід до розвитку системи охорони культурної спадщини передбачає поєднання правових, наукових, технологічних, соціальних та економічних аспектів. Це дозволяє не лише забезпечити збереження матеріальних і нематеріальних об'єктів, а й інтегрувати їх у сучасне культурне та соціальне середовище, сприяти формуванню національної ідентичності, підтримувати сталий розвиток регіонів та забезпечувати доступ широкої громадськості до культурних цінностей [73, с. 81].

З огляду на сучасні тенденції, перспективи розвитку системи охорони спадщини в Україні пов'язані з посиленням державної політики, впровадженням інноваційних технологій, розвитком міжнародного співробітництва, активною участю громад та підготовкою висококваліфікованих фахівців. Такий підхід дозволяє ефективно вирішувати наявні проблеми, попереджати загрози та забезпечувати довгострокове збереження культурної спадщини для майбутніх поколінь [58, с. 102].

У перспективі розвитку системи охорони культурної спадщини в Україні особливу увагу варто приділити формуванню інтегрованої стратегії, яка поєднує державні, громадські та міжнародні ініціативи. Одним із ключових напрямів є створення єдиної національної цифрової платформи обліку культурної спадщини, що дозволить систематизувати інформацію про всі об'єкти, включно з матеріальними пам'ятками, архівами, музейними колекціями та нематеріальними елементами - традиціями, обрядами, ремеслами [37, с. 88]. Така платформа забезпечує оперативний доступ до даних для реставраторів, науковців, освітян та туристичних операторів, а також дозволяє проводити моніторинг стану об'єктів у реальному часі та прогнозувати потенційні загрози [9, с. 57].

Важливим аспектом є розвиток спеціалізованих навчальних програм і курсів підготовки фахівців у сфері охорони культурної спадщини. Це включає не лише класичну археологічну та реставраційну підготовку, а й освоєння

новітніх технологій - 3D-сканування, лазерного моделювання, геоінформаційних систем, дронів для моніторингу пам'яток, а також методів управління культурними об'єктами та територіями [12, с. 65]. Приклади успішних програм включають міжнародні стажування для українських реставраторів у Європі, участь у спільних дослідницьких проєктах із ЮНЕСКО та ІКОМОС, що дозволяє впроваджувати передові практики на національному рівні [72, с. 104].

Ефективна охорона культурної спадщини також передбачає активну участь місцевих громад та волонтерських організацій. В Україні вже існують приклади успішної реалізації таких ініціатив: реставрація історичних будівель у Львові за участю місцевих жителів, створення краєзнавчих клубів для дітей та молоді у Полтаві та Харкові, організація культурних маршрутів і фестивалів, що популяризують локальні традиції [56, с. 93]. Ці заходи не лише сприяють фізичному збереженню пам'яток, а й формують соціальну відповідальність, підвищують рівень обізнаності та підтримують культурний туризм.

Ще одним важливим напрямом є вдосконалення законодавчої та нормативної бази. Сучасні підходи передбачають створення системи пріоритизації об'єктів, що потребують першочергового захисту, введення механізмів фінансової підтримки реставраційних робіт, розвиток страхових програм для об'єктів культурної спадщини та застосування ефективних санкцій за порушення [88, с. 72]. У поєднанні з міжнародними стандартами це дозволяє забезпечити ефективне управління ресурсами, зменшити ризики руйнування та покращити якість реставраційних робіт.

Особливе значення має інтеграція культурної спадщини у розвиток міського середовища та територіальне планування. Архітектурні ансамблі, історичні райони та культурні ландшафти розглядаються як частина загальної стратегії розвитку міст, що дозволяє поєднувати збереження автентичності з потребами сучасного населення та економічними інтересами [15, с. 61]. Наприклад, в Одесі та Чернівцях реалізуються проєкти відновлення історичних

центрів із збереженням архітектурних деталей, водночас інтегруючи об'єкти у культурно-туристичні маршрути та міське середовище.

Важливим напрямом є використання інноваційних технологій для збереження нематеріальної спадщини. Це включає створення цифрових архівів усної історії, онлайн-платформ для навчання традиційним ремеслам, інтерактивні експозиції та мобільні додатки для туристів, що дозволяють долучити широку аудиторію до збереження культурних цінностей [19, с. 81]. Такі ініціативи забезпечують не лише збереження інформації, а й підвищують рівень популярності локальних традицій, сприяють культурній освіті та розвитку креативних індустрій.

Не менш важливим аспектом є управління ризиками та адаптація до змін клімату. Використання спеціальних матеріалів, захисних покриттів, систем моніторингу вологості та температури дозволяє зменшити негативний вплив природних факторів на стан пам'яток [10, с. 59]. Додатково застосовуються стратегії превентивної реставрації, планування дій у разі стихійних лих та екстрених ситуацій, що значно знижує витрати на відновлення та підвищує ефективність охоронних заходів [47, с. 98].

Міжнародне співробітництво залишається ключовим чинником у розвитку системи охорони спадщини. Українські фахівці беруть участь у глобальних проєктах ЮНЕСКО та ІКОМОС, обмінюються досвідом із колегами з Європи, отримують фінансову та експертну підтримку для реалізації складних реставраційних проєктів [101, с. 85]. Таке партнерство дозволяє впроваджувати найновіші методики та стандарти, підвищувати професійний рівень фахівців та створювати умови для інтеграції української спадщини у світовий культурний контекст.

Розвиток системи охорони культурної спадщини в Україні вимагає одночасного врахування як державних стратегій, так і локальних ініціатив, що дозволяє забезпечити комплексний підхід до збереження історичних, архітектурних і нематеріальних об'єктів. Одним із яскравих прикладів інтеграції національної та місцевої політики є відновлення історичних центрів

Львова, де поєднано реставрацію архітектурних пам'яток, створення туристичних маршрутів і розвиток культурно-освітніх проєктів для місцевих жителів та гостей міста [53, с. 102]. Такий підхід дозволяє не лише зберігати фізичні об'єкти, а й підтримувати живу культуру міста, залучати громаду до ухвалення рішень щодо охорони спадщини та формувати економічну базу через розвиток туризму і креативних індустрій [87, с. 95].

У контексті нематеріальної спадщини, Україна активно реалізує проєкти з відновлення традиційних ремесел, фольклорних практик та народних обрядів. Наприклад, у Карпатському регіоні реалізуються програми підтримки гончарства та ткацтва, що включають проведення майстер-класів, створення виставкових просторів і цифрових баз даних для збереження технологій та технік [66, с. 73]. Це дозволяє не лише зберегти знання для майбутніх поколінь, а й стимулювати локальну економіку через продаж традиційних виробів, розвиток культурного туризму та залучення міжнародних партнерів для реалізації спільних проєктів [10, с. 88].

Важливим напрямом є впровадження інноваційних технологій моніторингу стану об'єктів спадщини. Використання сенсорних систем для відстеження вологи, температури та структурної стабільності будівель дозволяє своєчасно виявляти ризики руйнування і проводити превентивні реставраційні роботи [79, с. 61]. Подібні підходи вже успішно застосовуються під час збереження середньовічних замків та соборів у Чернігові та Кам'янці-Подільському, де цифровий моніторинг дозволяє забезпечити безпечну експлуатацію об'єктів і планувати реставраційні роботи без ризику пошкоджень [92, с. 85].

Значну роль у сучасних підходах відіграє також активна участь міжнародних організацій, таких як ЮНЕСКО, ІКОМОС та Блакитний щит, які надають технічну, фінансову та експертну підтримку. Наприклад, проєкти ЮНЕСКО у Львові та Києві спрямовані на відновлення архітектурних ансамблів та створення освітніх програм для реставраторів і гідів [15, с. 94]. Це дозволяє впроваджувати передові стандарти охорони та реставрації,

підвищувати професійний рівень українських фахівців та формувати міжнародну експертну мережу для обміну досвідом [67, с. 77].

Важливим аспектом є інтеграція культурної спадщини у розвиток локальних громад та регіонів. Створення культурних маршрутів, тематичних фестивалів, виставкових залів і навчальних центрів дозволяє не лише популяризувати спадщину, а й формувати економічну та соціальну цінність для територій [12, с. 101]. Наприклад, у Кам'янець-Подільському історичний замок використовується як освітній центр, музей, концертна зала та туристична локація одночасно, що демонструє успішну інтеграцію культурного та економічного потенціалу [88, с. 72].

Однією з ключових задач є також адаптація системи охорони спадщини до глобальних викликів, таких як зміни клімату, урбанізація та зростання туристичних потоків. Для цього впроваджуються сучасні матеріали реставрації, захисні покриття, а також комплексні плани управління ризиками, що включають оцінку впливу погодних умов, антропогенних факторів та стихійних лих [10, с. 85]. Такі практики дозволяють значно зменшити деградацію пам'яток, підвищити безпеку відвідувачів та оптимізувати ресурси для проведення реставраційних робіт.

Не менш важливою є системна робота з підготовки кадрів і підвищення кваліфікації спеціалістів. В Україні реалізуються програми стажувань у європейських реставраційних центрах, створюються освітні курси для архітекторів, археологів, музейних працівників та менеджерів культурної спадщини [12, с. 99]. Це дозволяє поєднувати класичні методи охорони та реставрації з новітніми технологіями, такими як 3D-моделювання, цифрові архіви та інтерактивні експозиції, забезпечуючи комплексне збереження матеріальних та нематеріальних цінностей.

Розвиток системи охорони культурної спадщини в Україні неможливо уявити без комплексного підходу, що враховує як матеріальні, так і нематеріальні складові спадщини, а також економічний, соціальний і освітній потенціал об'єктів. Одним із прикладів успішної інтеграції таких підходів є

реалізація проєкту з реставрації історичного центру Чернівців, де одночасно проводилися архітектурні дослідження, консерваційні роботи, створювалися освітні програми для студентів архітектурних та історичних факультетів, а також організовувалися культурні заходи для місцевої громади [73, с. 58]. Такий багаторівневий підхід дозволяє не лише зберегти фізичну цілісність будівель, а й підтримувати живу культурну атмосферу, залучати громадськість до охорони спадщини та створювати умови для розвитку креативного туризму.

Ще одним значущим напрямом є розвиток нематеріальної спадщини, включаючи фольклорні традиції, ремесла, музичні та театральні практики. Наприклад, у Полтавській області активно реалізується програма відновлення традиційного ткацтва, де поєднуються практичні майстер-класи, цифрова документація технік, створення виставкових залів та залучення міжнародних експертів для навчання місцевих майстрів [10, с. 67]. Це забезпечує збереження культурного знання, одночасно відкриваючи можливості для економічної діяльності місцевих громад через продаж виробів та розвиток туристичної інфраструктури.

Технологічні інновації відіграють ключову роль у сучасному підході до охорони спадщини. Використання дронів для моніторингу стану об'єктів, 3D-сканування фасадів та внутрішніх приміщень, лазерне моделювання конструкцій та цифрові архіви дозволяють відстежувати зміни, виявляти ризики руйнування та планувати реставраційні роботи з максимальною точністю [88, с. 74]. Наприклад, під час збереження дерев'яних церков Карпатського регіону застосування таких технологій дозволило відновити критичні елементи конструкцій без пошкодження автентичних деталей, а цифрові моделі стали основою для навчальних програм та онлайн-виставок для широкої аудиторії [15, с. 81].

Іншим важливим аспектом є інтеграція культурної спадщини у розвиток місцевих громад і туристичну сферу. Організація тематичних культурних маршрутів, фестивалів, освітніх програм та інтерактивних музеїв створює додаткову економічну цінність для територій і стимулює участь громадян у

збереженні культурних об'єктів [67, с. 92]. Прикладом цього є реалізація культурного маршруту “Слобожанські храми”, що включає реставровані церкви XVII - XIX століть, екскурсійні програми, майстер-класи з іконопису та організацію локальних ремісничих ярмарків, які залучають туристів та підтримують економіку місцевих громад [54, с. 101].

Важливим фактором є також адаптація системи охорони спадщини до сучасних глобальних викликів, включаючи зміни клімату, урбанізацію та зростання туристичних потоків. Для цього застосовуються інноваційні матеріали реставрації, захисні покриття, системи моніторингу стану об'єктів та комплексні плани управління ризиками [7, с. 88]. У рамках проєкту збереження дерев'яних церков Волині було застосовано спеціальні антисептичні покриття та системи контролю вологості, що дозволило зберегти конструкції під час підвищеної вологості та зимових морозів, значно продовживши експлуатаційний ресурс пам'яток [20, с. 64].

Значну увагу приділяють підготовці фахівців у сфері охорони спадщини. Програми стажувань у європейських реставраційних центрах, освітні курси для архітекторів, музейних працівників та менеджерів культурної спадщини сприяють поєднанню традиційних методів охорони з новітніми технологіями, такими як 3D-моделювання, цифрові архіви та інтерактивні експозиції [11, с. 77]. Це забезпечує комплексне збереження матеріальних і нематеріальних цінностей, підвищує професійний рівень спеціалістів і формує міжнародну мережу для обміну досвідом.

Особливу увагу приділяють також оцінці соціальної значущості об'єктів спадщини. Розробка критеріїв цінності пам'яток для громади, туристів і науковців дозволяє пріоритизувати ресурси та зусилля, зосереджуючи їх на найбільш вагомих і вразливих об'єктах [18, с. 99]. Так, під час реалізації проєкту “Історичні палаци Поділля” було проведено громадські слухання та опитування місцевих мешканців, що дозволило визначити пріоритети реставрації та організації культурних заходів, забезпечивши максимальну користь для спільноти [2, с. 83]. Інтеграція спадщини у сферу освіти та науки є

ще одним ключовим напрямом. Створення навчальних програм для студентів, аспірантів та молодих науковців з археології, реставрації, музейної справи та управління культурними ресурсами дозволяє формувати нове покоління фахівців, здатних ефективно поєднувати класичні методи охорони з інноваційними технологіями [15, с. 91]. Так, програми практичного навчання на базі Національного заповідника “Софія Київська” включають участь у реставраційних роботах, створення цифрових моделей та проведення наукових досліджень, що сприяє підготовці висококваліфікованих спеціалістів [32, с. 103].

Отже, перспективи розвитку та удосконалення системи охорони культурної спадщини в Україні зосереджені на поєднанні технологій, інтеграції у соціально-економічне життя, активній участі громад, міжнародному співробітництві та підготовці фахівців. Реалізація цих заходів дозволяє забезпечити не лише збереження матеріальних і нематеріальних об’єктів, а й їх ефективне використання для освіти, науки, культури та туризму, формуючи стійку систему охорони та популяризації спадщини.

Висновки до 4-го розділу

Проблеми та перспективи охорони культурної спадщини в Україні демонструють складність та багатовимірність завдань, що стоять перед державою, науковцями та громадськістю у забезпеченні збереження матеріальних і нематеріальних цінностей. Основні проблеми полягають у високій зношеності об’єктів культурної спадщини, що зумовлено багатьма десятиліттями недостатнього фінансування реставраційних робіт та відсутності системного підходу до моніторингу стану пам’яток. Велика кількість архітектурних ансамблів, історичних будівель і монастирів перебувають у стані часткового або значного руйнування, що створює загрозу втрати цінної інформації про культурну та історичну спадщину країни. Особливу складність становить охорона пам’яток у зонах активних воєнних дій та тимчасово окупованих територіях, де фізичне збереження об’єктів ускладнене або

неможливе, а потреба у швидкому реагуванні на ризики руйнування стає критичною.

Іншою важливою проблемою є низький рівень поінформованості місцевих громад щодо цінності об'єктів спадщини та їхньої ролі у соціокультурному розвитку територій. Часто відсутність активної участі громад у моніторингу, реставрації та популяризації культурних ресурсів призводить до безвідповідального ставлення до пам'яток та їхнього поступового руйнування. Складнощі виникають і через недостатню інтеграцію охорони спадщини у національні та регіональні стратегії розвитку, де економічні та інфраструктурні інтереси іноді переважають над культурними пріоритетами.

Водночас перспективи розвитку системи охорони культурної спадщини в Україні демонструють значний потенціал для вдосконалення та адаптації до сучасних викликів. Важливим напрямом є створення комплексних національних програм, що поєднують реставраційні роботи, наукові дослідження, цифровізацію об'єктів та активне залучення громад. Використання сучасних технологій, таких як 3D-сканування, цифрові архіви, дрони для моніторингу та програмне моделювання реставраційних робіт, дозволяє не лише зберегти інформацію про пам'ятки у разі руйнування, а й забезпечує доступ до них для наукових, освітніх і туристичних цілей. Розвиток освітніх програм та підготовка фахівців у сфері охорони культурної спадщини є ключовим фактором для забезпечення сталості процесів збереження та передачі знань майбутнім поколінням.

Не менш важливою є інтеграція культурної спадщини у стратегії сталого розвитку міст і регіонів, що дозволяє поєднати економічну, соціальну та культурну функції. Сучасні підходи передбачають оцінку соціальної значущості пам'яток для громади, туристів та науковців, що сприяє раціональному розподілу ресурсів та пріоритизації заходів з охорони. Крім того, розвиток культурного туризму та популяризація об'єктів спадщини сприяє економічному піднесенню територій і підвищенню рівня локальної самосвідомості.

Роль міжнародних організацій та ІКОМОС у подоланні проблем є надзвичайно важливою. Вони забезпечують науково-експертну підтримку, розробку стандартів і рекомендацій щодо реставрації та збереження об'єктів, організовують навчання фахівців, сприяють фінансуванню проєктів та створюють платформи для обміну досвідом між країнами.

Таким чином, збереження культурної спадщини в Україні є багатокомпонентним процесом, що потребує поєднання законодавчого регулювання, наукового підходу, міжнародної співпраці та активної участі громад. Усвідомлення значущості спадщини для історичної пам'яті, національної ідентичності та сталого розвитку суспільства, впровадження сучасних технологій та ефективного використання міжнародного досвіду створює основу для формування стійкої, комплексної та адаптивної системи охорони культурних цінностей у майбутньому.

ВИСНОВКИ

Історичний огляд підходів до охорони спадщини показав поступову еволюцію від релігійно-ритуального та символічного збереження до систематизованих державних та національних програм, які забезпечують комплексний контроль і планування заходів із реставрації та збереження пам'яток. У сучасному світі охорона культурної спадщини базується на комплексному підході, що включає фізичне збереження матеріальних об'єктів, відновлення нематеріальних традицій, активну участь громад та інтеграцію спадщини у соціальне, економічне та освітнє життя суспільства. Особливу роль відіграють новітні технології, такі як цифровізація, 3D-моделювання, моніторинг стану об'єктів та застосування інноваційних матеріалів у реставрації, які дозволяють забезпечити більш ефективний та стійкий захист культурних цінностей.

Важливим елементом сучасних підходів є впровадження міжнародних стандартів і конвенцій, які забезпечують координацію та уніфікацію методів охорони, сприяють обміну досвідом і фінансовій підтримці реставраційних проєктів. Це дає змогу країнам не лише зберігати власну спадщину, а й брати участь у глобальному культурному процесі, інтегруючи локальні цінності у світовий контекст. У цьому зв'язку міжнародне співробітництво, участь у програмах ЮНЕСКО та ІКОМОС, стандартизація реставраційних і консерваційних робіт та підготовка фахівців з охорони культурної спадщини стають критично важливими для забезпечення тривалого збереження культурних цінностей.

Розглянувши діяльність ІКОМОС у світі та його роль у захисті культурної спадщини, можна зробити висновок, що ця організація відіграє надзвичайно важливу роль у формуванні глобальної системи збереження культурних

цінностей. ІКОМОС не лише визначає стандарти та принципи охорони спадщини, але й забезпечує їх практичну реалізацію через консультації, експертну підтримку, розробку методичних рекомендацій і проведення навчальних програм для фахівців у сфері реставрації, архітектури та музейної справи. Його діяльність охоплює як міжнародний, так і національний рівень, що дозволяє враховувати різноманітні культурні, історичні та соціальні контексти при охороні об'єктів світового та локального значення.

Структура ІКОМОС, яка включає національні комітети та спеціалізовані робочі групи, забезпечує ефективну координацію проєктів, поширення передових практик і впровадження новітніх технологій, таких як цифровізація, 3D-моделювання та дистанційний моніторинг. Основні завдання та функції організації спрямовані на систематизацію знань про культурну спадщину, наукове дослідження об'єктів, консультування урядів та громадських організацій, а також підтримку міжнародного співробітництва, що дозволяє протидіяти ризикам руйнування та занепаду пам'яток.

Принципи та стандарти ІКОМОС, такі як автентичність, мінімальне втручання, документування, інтеграція нематеріальної спадщини, управління ризиками та сталий розвиток, створюють єдину методологічну базу для комплексного підходу до охорони культурної спадщини, забезпечуючи її збереження для майбутніх поколінь. Таким чином, діяльність ІКОМОС має не лише науково-практичне значення, а й соціально-культурну функцію, сприяючи формуванню глобальної культури відповідального ставлення до минулого, підвищенню професійної кваліфікації фахівців та інтеграції спадщини у сучасне життя суспільства.

Національні програми та проєкти, що реалізуються за участі організації, забезпечують системний підхід до збереження як матеріальних, так і нематеріальних об'єктів, сприяючи відновленню архітектурних пам'яток, історичних ансамблів, музеїв, архівів, а також підтримці традицій, ремесел, обрядів і усної творчості, що формують національну ідентичність. Участь ІКОМОС у збереженні пам'яток архітектури та історії дозволяє впроваджувати

сучасні методи реставрації та консервації, цифрові технології моніторингу, 3D-сканування, програмне моделювання реставраційних робіт та інноваційні підходи до контролю стану об'єктів, що значно підвищує ефективність охоронних заходів та забезпечує довготривалу збереженість культурних цінностей.

Взаємодія ІКОМОС із державними органами та місцевими громадами створює умови для інтеграції міжнародних стандартів у національну практику, формує культуру відповідального ставлення населення до культурної спадщини та стимулює активну участь громад у її збереженні. Спільні ініціативи спрямовані на проведення освітніх програм, наукових конференцій, виставок та культурних заходів, що не лише популяризують спадщину, а й сприяють залученню широкої громадськості до її охорони. Завдяки таким підходам створюється сприятливе середовище для поєднання правових, наукових, освітніх і практичних заходів, що дозволяє ефективно управляти культурними ресурсами та інтегрувати спадщину у соціальне та економічне життя країни.

Особливе значення має комплексний підхід до збереження культурної спадщини, який передбачає не лише фізичне відновлення об'єктів, а й врахування їх соціокультурної цінності, освітнього потенціалу та туристичного потенціалу. Це сприяє розвитку культурного туризму, підвищенню престижу територій, формуванню локальної ідентичності та активізації громадських ініціатив. Крім того, діяльність ІКОМОС забезпечує інтеграцію української культурної спадщини у міжнародний контекст, залучення експертної та фінансової підтримки світових організацій, обмін досвідом та впровадження сучасних стандартів охорони та реставрації.

Проблеми та перспективи охорони культурної спадщини в Україні демонструють складність та багатовимірність завдань, що стоять перед державою, науковцями та громадськістю у забезпеченні збереження матеріальних і нематеріальних цінностей. Основні проблеми полягають у високій зношеності об'єктів культурної спадщини, що зумовлено багатьма десятиліттями недостатнього фінансування реставраційних робіт та відсутності

системного підходу до моніторингу стану пам'яток. Велика кількість архітектурних ансамблів, історичних будівель і монастирів перебувають у стані часткового або значного руйнування, що створює загрозу втрати цінної інформації про культурну та історичну спадщину країни. Особливу складність становить охорона пам'яток у зонах активних воєнних дій та тимчасово окупованих територіях, де фізичне збереження об'єктів ускладнене або неможливе, а потреба у швидкому реагуванні на ризики руйнування стає критичною.

Іншою важливою проблемою є низький рівень проінформованості місцевих громад щодо цінності об'єктів спадщини та їхньої ролі у соціокультурному розвитку територій. Часто відсутність активної участі громад у моніторингу, реставрації та популяризації культурних ресурсів призводить до безвідповідального ставлення до пам'яток та їхнього поступового руйнування. Складнощі виникають і через недостатню інтеграцію охорони спадщини у національні та регіональні стратегії розвитку, де економічні та інфраструктурні інтереси іноді переважають над культурними пріоритетами.

Не менш важливою є інтеграція культурної спадщини у стратегії сталого розвитку міст і регіонів, що дозволяє поєднати економічну, соціальну та культурну функції. Сучасні підходи передбачають оцінку соціальної значущості пам'яток для громади, туристів та науковців, що сприяє раціональному розподілу ресурсів та пріоритизації заходів з охорони. Крім того, розвиток культурного туризму та популяризація об'єктів спадщини сприяє економічному піднесенню територій і підвищенню рівня локальної самосвідомості.

Роль міжнародних організацій та ІКОМОС у подоланні проблем є надзвичайно важливою. Вони забезпечують науково-експертну підтримку, розробку стандартів і рекомендацій щодо реставрації та збереження об'єктів, організовують навчання фахівців, сприяють фінансуванню проєктів та створюють платформи для обміну досвідом між країнами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. A Chronology of UNESCO, 1945-1987: facts and events in UNESCO's history with references to documentary sources in the UNESCO Archives and supplementary information in the annexes 1-21. Paris: UNESCO, 1987. 141 p.
2. A Framework of Guidance for Building Good Digital Collections // NISO: how the information world connects.
URL: <https://www.niso.org/sites/default/files/2017-08/framework3.pdf>
(дата звернення: 22.10.2025).
3. Aikens, C. Melvin. Prehistoric Japan: New Perspectives on Insular East Asia. Asian Perspectives: The Journal of Archaeology for Asia and the Pacific, 1998. Vol. 37, no. 1, spring 121 p.
4. Bendix R., Eggert A., Peselmann A. Heritage regimes and the state. Göttingen: Göttingen University Press, 2017. 413 p.
5. Bridges, W. Managing transitions: Making the most of change. Da Capo, Cambridge, Mass. 2003. 169 p.
6. Competence framework for cultural heritage management: a guide to the essential skills and knowledge for heritage practitioners / UNESCO Office Bangkok and Regional Bureau for Education in Asia and the Pacific. France: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 2021. 119 p.
7. Cultural heritage in postwar recovery : papers from the ICCROM Forum held on October 4-6, 2005 / ed. by Nicholas Stanley-Price. Rome: ICCROM, 2007. 119 p.
8. Culture indicators 2030. UNESCO.
URL: <https://whc.unesco.org/en/culture2030indicators/> (дата звернення 25.10.2025).
9. d'Eramo M. Cultural Heritage Protection in Post-War Italy: The Origins of the Italian Ministry of Cultural Heritage and Activities. Journal of Modern Italian Studies, 2003. Vol. 8, No. 4. pp. 478-494.

10. Donnellan J., Rutledge W. CSR in Japan. Conference: XXIII International Economics Convention At: HR College of Commerce and Economics, Mumbai, 2015. 24 p.
11. Glendinning M. The Conservation Movement: A History of Architectural Preservation. London: Routledge, 2013. 554 P.
12. Göttler M., Ripp M. Community Involvement in Heritage Management Guidebook. Regensburg: World Heritage Coordination, 2017. 71 p.
13. Harald L. Khalaf M. The significance of values: heritage value typologies reexamined. International Journal of Heritage Studies, 2016. № 22. 466-481.
14. Hardy M. The Venice Charter Revisited: Modernism and Conservation in the Postwar World. Cambridge Scholars Publishing; new edition, 2009. 791 p.
15. Hiatt J. M. ADKAR: A Model for Change in Business, Government and our Community. Prosci Research, 2006. 146 p.
16. Historic Buildings and Ancient Monuments Act 1953.
URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Eliz2/1-2/49/contents>
(дата звернення 25.10.2025).
17. Hooghe L., Marks G., Arjan S. Multilevel governance.
URL: https://hooghe.web.unc.edu/wp-content/uploads/sites/11492/2020/11/2020_hooghemarks-schakel_multilevel-governance_reduced-size-Caramani.pdf (дата звернення 25.10.2025).
18. Howard P., James K. Heritage, Conservation and Communities: Engagement, Participation and Capacity Building. London: UCL Press, 2014. P. 90.
19. International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property. Programmes.
URL: <https://www.iccrom.org/programmes> (дата звернення 25.10.2025).
20. Ireland T., Schofield J. The Ethics of Cultural Heritage. New York: Springer, 2015. Pp. 1–10.
21. Kemmis St., McTaggart R., Nixon Rh. The Action Research Planner: Doing Critical Participatory Action Research. Singapore: Springer, 2014. 200 p.

22. Knoke D. Political Networks. The Structural. Cambridge: Cambridge University Press, 1990. 290 p.
23. Kotter J, Cohen D. The Heart of Change: Real Life Stories of How People Change Their Organization. Boston, MA: Harvard Business School Press, 2002. 234 p. 79
24. Levin K. Field Theory of Social Science: Selected Theoretical Papers. New York: Harper & Brothers, 1951. 346 p.
25. Lippitt, R., Watson, J., & Westley, B. The dynamics of planned change. Harcourt: Brace & World, 1958. 312 p.
26. Logan W. S. Closing Pandora's Box: Human Rights Conundrums in Cultural Heritage. Cultural heritage and human rights / ed. by Helaine Silverman. New York: Springer, 2007. Pp. 30-45.
27. Lorusso S. The Restoration of Monuments in Italy after World War II: A Historical Overview. Architectural Theory Review, 2011. Vol. 16, No. 1 pp. 41-57.
28. Lowenthal D. The heritage crusade and the spoils of history. New York: Cambridge University Press, 1998. 203 c.
29. Moeko S-J. Multilevel Governance Theory. Theories and Methods for the Study of Multilevel Environmental Governance. Center for International Forestry Research, 2015. 6 p.
30. Multi-level governance and territorial organization.
URL: <https://www.oecd.org/governance/> (дата звернення 25.10.2025).
31. Nagata T. Restoration of Japanese Temples and Shrines after World War II. Japanese Research in Business History, 2018. № 8. Pp. 11-58.
32. Office of the Chief Archivist of Lithuania.
URL: <http://www.archyvai.lt/en> (дата звернення: 22.10.2025)
33. Oreg. S. Resistance to change: Developing an individual differences measure. Journal of Applied Psychology. 2003. 88(4). P. 680-693.
34. Peters, B. Institutional theory: problems and prospects. Wien: Institut für Höhere Studien (IHS), 2000. 18 p.

35. Peters, R. F., den Boer, I. L. F., Johnson, J. S. and Pancaldo, S. *Heritage Conservation and Social Engagement*. London: UCL Press, 2020. P.79.
36. Policy Document for the Integration of a Sustainable Development Perspective into the Processes of the World Heritage Convention, UNESCO, 2015. 18 p.
37. Scott G. Cultural Property Protection Policy in Japan. *Washington International Law Journal*, 2003. № 3. Pp. 13-50.
38. Sirignano G. Intangible cultural heritage: the safeguarding of traditional festive events in a globalized world: a comparative analysis of the Italian and Japanese experience.
URL:https://www.academia.edu/97559471/Intangible_cultural_heritage_
(дата звернення 25.10.2025).
39. "The Venice Charter Revisited: Modernism, Monumentalism, and the First Wave of Criticism," by Francesco Bandarin and Ron van Oers Timothy D. *Cultural Heritage and Tourism*. 2nd edn. New York: Channel View Publications, 2020. 578 p.
40. UN Educational, Scientific and Cultural Organisation (UNESCO). *Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*, 16 November 1972. Available at: <https://www.refworld.org/docid/4042287a4.html> (accessed 22.10.2025).
41. Waelkens, M. The Development of Heritage Protection Policies: International and European Perspectives. *International Journal of Heritage Studies*, 2006. 22(3), pp. 173-185 War Damage Act 1941.
URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo6/4-5/12/enacted>
(дата звернення 25.10.2025).
42. Whittington R. Giddens, structuration theory and strategy as practice. *Theoretical Resources: Social Theory*. Cambridge: Cambridge University Press, 2015. 145-164 pp.
43. Anico M. Representing identities at local municipal museums: Cultural forums or identity bunkers. *Heritage and Identity: Engagement and Demission in the*

Contemporary World / ed. by Marta Anico, Elsa Peralta. Longon: Routlege, 2008. 208 p.

44. Арістова І. Органи публічної влади України в умовах розбудови інформаційного суспільства : методологія дослідження. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Ужгород : Ужгородський національний університет, 2019. Вип. № 58. Т. 1. С. 177-186.

45. Інституційні та правові проблеми збереження культурної спадщини. Національний інститут стратегічних досліджень.
URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/instituciyni-ta-pravovi-problemi-zberezhennya-kulturnoi> (дата звернення 25.10.2025).

46. Львів сканує пам'ятки архітектури
URL: <https://ukrainer.net/skanuvannia-pamyatok/> (дата звернення 25.10.2025).

47. Як воєнні злочини руйнують культурну спадщину України.
URL: <https://suspilne.media/256901-ak-voenni-zlocini-rujnuut-kulturnu-spadsinu-ukrainikomentue-katerina-cueva/> (дата звернення 25.10.2025).

48. Публічний звіт Голови Державної архівної служби України Анатолія Хромова.
URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3668335-publicnij-zvitgolovi-derzavnoi-arhivnoi-sluzbi-ukraini-anatolia-hromova.html>
(дата звернення 25.10.2025).

49. Бадяк В. До питання реєстрації об'єктів культурної спадщини України з позицій фаховості та національної гідності. Вісник Львівської національної академії мистецтв. Львів, 2013. № 24. С.348–367.

50. Білаш Кс. Музейна евакуація: що пішло не так?
URL: https://lb.ua/culture/2022/06/19/520455_muzeyna_evakuatsiya_shcho_pishlo_tak.html (дата звернення 25.10.2025).

51. Вегеш М. Основні напрямки наукових досліджень кафедри політології і державного управління УжНУ. Теоретико-методологічні підходи до вивчення суспільно-політичних інститутів та процесів: колективна монографія / за заг. ред.: Остапця Ю. і Токаря М. Ужгород: Ліра, 2022. С. 53–102.

52. Гаазька конвенція про захист культурних цінностей на випадок збройного конфлікту 1954 / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко та ін. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998-2004.

53. Гоlach П. В Україні створять цифрову платформу управління культурною спадщиною.

URL:<https://suspilne.media/259736-v-ukraini-stvorat-cifrovuplatformu-upravlinna-kulturnou-spadsinou/> (дата звернення 25.10.2025).

54. Гоlach П. Польща допоможе Україні з діджиталізацією музеїв.

URL:<https://suspilne.media/369440-polsa-dopomoze-ukraini-z-didzitalizacieu-muzei-v/> (дата звернення 25.10.2025).

55. Горбул Т. Культурна спадщина в умовах розвитку сучасної цифрової культури. Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку, 2022. Випуск 43. С. 55-61.

56. Горбул Т. Культурна спадщина в умовах розвитку сучасної цифрової культури. Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку, 2022. Випуск 43. С. 55-61.

57. Горlach П. Ткаченко заявив про створення робочої групи, яка займатиметься викраденими Росією мистецькими об'єктами.

URL:<https://suspilne.media/372971-tkacenko-zaaviv-pro-stvorennia-robocoi-grupi-ak-azajmatimetsa-vikradenimi-rosieiu-mistECKimi-obektami/> (дата звернення 25.10.2025).

58. Денисенко О. А. Пам'яткоохоронне законодавство України на сучасному етапі, 2014.

URL:http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/11770/1/zbir1-14-reform-zakonod_p104-106.pdf (дата звернення 25.10.2025).

59. Добровольська В. В. Електронна бібліотека «Україніка» – унікальний інтегрований ресурс цифрової документальної спадщини. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія, 2020. No 1. С. 79–87.

60. Договір про захист художніх і наукових закладів та історичних пам'яток: Пакт Реріха. 15.04.1935, 995_191.

URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_191#Text

(дата звернення 25.10.2025).

61. Зараховський О.Є. Сучасний стан державної реєстрації українських нерухомих об'єктів культурної спадщини. Культура і мистецтво у сучасному світі, 2019. Вип. 20. С. 88-99.

62. Знищене та вивезене Росією. Як після війни Україна повертатиме свою культурну спадщину?

URL:https://lb.ua/culture/2022/09/16/529502_znishchene_vivezene_rosiieyu_yak_pi_slya.html (дата звернення 25.10.2025).

63. Ковальчук Г. Створення електронних інформаційних ресурсів книжкових пам'яток в НБУВ. Київ: НАНУ, 2008. № 3. С. 3-10. 83

64. Конвенцію про охорону нематеріальної культурної спадщини. 06.03.2008, 995_d69.

URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d69#Text

(дата звернення 25.10.2025).

65. Конвенція про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини. 04.10.1988, 995_089.

URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089#Text

(дата звернення 25.10.2025).

66. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 328 с. Кравченко О. Внаслідок російської агресії культурним об'єктам в Україні завдано шкоди на 2,6 млрд доларів.

URL:https://lb.ua/society/2023/04/03/550875_vnaslidok_rosiyskoi_agresii.html

(дата звернення 25.10.2025).

67. Курило Т.В. Правова сторона культурної спадщини України. Львів: Львівський юридичний інститут МВС України, 2014. 152 с.

68. Липа К. Реституція чи репатріація: шанс на повернення культурних скарбів.

URL:https://lb.ua/culture/2020/06/22/460389_restitutsiya_chi_repatriatsiya_shans.html (дата звернення 25.10.2025).

69. Литвиненко О.М. Напрями удосконалення правових та інституційних механізмів збереження культурної спадщини. Національний інститут стратегічних досліджень.

URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-04/kulturna-spadshchyna-1.pdf>

(дата звернення 25.10.2025).

70. Марусик Тамара, Ірина Коротун Архітектурне диво Чернівців. - Чернівці: Букрек, 2019. - 323 с.

71. Міжнародна хартія з охорони й реставрації нерухомих пам'яток і визначних місць: Венеційська хартія. 31.05.1964, 995_757.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_757#Text

(дата звернення 25.10.2025).

72. На відбудову культурної інфраструктури України потрібно \$7 мільярдів.

URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3699965-na-vidbudovu-kulturnoi-infrastrukturi-ukraini-potribno-100-milardiv-mkip.html>

(дата звернення 22.10.2025).

73. Основи законодавства України про культуру: ВВР України, 1992.

URL: <https://uaculture.org/culture-loss/> (дата звернення 22.10.2025).

74. Піксельовані реальності.

URL: <https://pixelatedrealities.org/uk/about-us-1/> (дата звернення 25.10.2025).

75. Положення про Державний реєстр національного культурного надбання: затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 12 серпня 1992 р. N 466.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/466-92-%D0%BF#Text>

(дата звернення 25.10.2025).

76. Приходько Л. Збереження цифрової культурної спадщини – імператив XXI століття (за документами ЮНЕСКО і Європейського Союзу). Архіви України. 2019. № 2. С. 67-92.

77. Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей: Закон України від 21.09.1999 № 1068-XIV.

URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-14#Text>

(дата звернення 25.10.2025).

78. Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей: Закон України від 18.03.2004. 1068-XIV.

URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-14#Text>

(дата звернення 25.10.2025).

79. Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки: Закон України від 09.04.2015 № 317-III.

URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text>

(дата звернення 25.10.2025).

80. Про затвердження оцифрування архівних інформаційних ресурсів: наказ Державної архівної служби України від 29.12.21, № 165.

URL:https://srpi.archives.gov.ua/tmp/1445_2.pdf?fbclid=IwAR2EuvBFisbV6GEt2kzeNd4HfzHO8XwDKgUq0njdbOSXSrq9_ggNvkVR6r8

(дата звернення 25.10.2025).

81. Про культуру: Закон України від 14.12.2010. 2778-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text> (дата звернення 25.10.2025).

82. Про міжнародні договори України: Закон України від 22.12.1993 № 3767- XII

URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text>

(дата звернення 25.10.2025).

83. Про охорону археологічної спадщини: Закон України від 14.03.2004 № 1626-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1626-15> (дата звернення 25.10.2025).

84. Про охорону і використання пам'яток історії та культури: Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки від 13.07.1978 № 3601-09.

URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3600-09#Text>

(дата звернення 25.10.2025).

85. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 08.06.2000 № 1805- III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text> (дата звернення 25.10.2025).

86. Про правонаступництво України: Закон України від 08.06.2000 № 1543- XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1543-12#Text> (дата звернення 25.10.2025).

87. Про тимчасову заборону приватизації пам'яток культурної спадщини: Закон України від 14.03.2006 № 2391-III.URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2391-15#Text> (дата звернення 25.10.2025).

88. Рекомендації щодо міжнародних принципів, які застосовуються під час археологічних розкопок, від 16.11.1972. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_726#Text (дата звернення 25.10.2025).

89. Рекомендації щодо найефективніших заходів забезпечення загальнодоступності музеїв, від 14.12.60.
URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_727#Text
(дата звернення 25.10.2025).

90. Словарь української мови / За ред. Б. Грінченка. Київ, 1907-1909. Т. 4. 712 с.

91. Словник української мови: в 11 т. / за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1977. Т.8. 927 с.

92. Чальцева, О. М. Публічна політика: теоретичний вимір і сучасна. Вінниця : ФОП Барановська Т. П., 2017. 336 с.

93. Шевченко О. В., Спрінсян В. Г. Електронні документи в складі цифрової спадщини. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія, 2022. № 3. С. 49-55.

94. Як зберегти культурну спадщину.
URL:<https://ukrainer.net/zberehtytsyfrovu-spadshchynu/Text>
(дата звернення 25.10.2025).

The analysis of the concept of cultural heritage has shown that it encompasses both tangible and intangible values that shape the identity of society, reflect historical experience, and contribute to the cultural development of nations. Cultural heritage serves not only as an object of scholarly research and tourist interest, but also as an important factor in social consolidation, education, and the formation of moral and aesthetic values within society.

A historical overview of approaches to heritage protection has demonstrated a gradual evolution from religious-ritual and symbolic preservation to systematized state and national programs that ensure comprehensive control and planning of restoration and conservation measures. In the modern world, the protection of cultural heritage is based on an integrated approach that includes the physical preservation of material objects, the revitalization of intangible traditions, active community participation, and the integration of heritage into the social, economic, and educational life of society. A special role is played by advanced technologies such as digitization, 3D modeling, condition monitoring, and the use of innovative restoration materials, which make it possible to ensure more effective and sustainable protection of cultural assets.

An important component of contemporary approaches is the implementation of international standards and conventions that ensure coordination and harmonization of protection methods, foster the exchange of experience, and support the financial backing of restoration projects. This enables countries not only to preserve their own heritage but also to participate in the global cultural process by integrating local values into the international context. In this regard, international cooperation, participation in UNESCO and ICOMOS programs, the standardization of conservation and restoration work, and the training of heritage-protection specialists become critically important for ensuring the long-term preservation of cultural assets.

Having examined ICOMOS activities worldwide and its role in the protection of cultural heritage, it can be concluded that this organization plays an exceptionally significant role in shaping the global system of cultural value preservation. ICOMOS not only defines standards and principles of heritage protection but also ensures their

practical implementation through consultations, expert support, methodological recommendations, and training programs for specialists in restoration, architecture, and museum studies. Its activities cover both international and national levels, enabling the consideration of diverse cultural, historical, and social contexts in the protection of monuments of global and local significance.

The structure of ICOMOS, which includes national committees and specialized working groups, ensures effective coordination of projects, the dissemination of best practices, and the introduction of modern technologies such as digitization, 3D modeling, and remote monitoring. The main tasks and functions of the organization aim to systematize knowledge about cultural heritage, conduct scholarly research, provide consultation to governments and public institutions, and support international cooperation-efforts that help mitigate the risks of monument degradation and destruction.

The principles and standards established by ICOMOS such as authenticity, minimum intervention, documentation, the integration of intangible heritage, risk management, and sustainable development create a unified methodological foundation for a comprehensive approach to heritage protection, ensuring its preservation for future generations. Thus, the activities of ICOMOS have not only scientific and practical significance but also socio-cultural importance, fostering a global culture of responsible engagement with the past, improving professional qualifications, and integrating heritage into contemporary social life.

National programs and projects implemented with the participation of the organization provide a systemic approach to preserving both tangible and intangible heritage, contributing to the restoration of architectural monuments, historical ensembles, museums, and archives, as well as supporting traditions, crafts, rituals, and oral creativity that form national identity. The involvement of ICOMOS in the preservation of architectural and historical monuments enables the introduction of modern conservation and restoration techniques, digital monitoring technologies, 3D scanning, software-assisted restoration planning, and innovative approaches to

condition control, significantly enhancing the effectiveness of protective measures and ensuring the long-term preservation of cultural values.

The interaction of ICOMOS with state authorities and local communities creates conditions for integrating international standards into national practice, fostering a culture of responsible public attitudes toward cultural heritage, and encouraging active community participation in its preservation. Joint initiatives focus on educational programs, scientific conferences, exhibitions, and cultural events, which not only promote heritage but also engage the broader public in its protection. These approaches create a favorable environment that combines legal, scientific, educational, and practical measures, enabling effective management of cultural resources and the integration of heritage into the social and economic life of the country.

A comprehensive approach to heritage preservation is of particular importance. It involves not only the physical restoration of objects but also the consideration of their sociocultural value, educational potential, and tourism appeal. This contributes to the development of cultural tourism, enhancing the prestige of local territories, strengthening local identity, and activating community initiatives. Furthermore, the activities of ICOMOS facilitate the integration of Ukrainian cultural heritage into the international context, attracting expert and financial support from global organizations, promoting experience exchange, and adopting contemporary standards of protection and restoration.

The challenges and prospects of cultural heritage protection in Ukraine highlight the complexity and multidimensionality of the tasks faced by the state, scholars, and the public in preserving tangible and intangible assets. The main problems include the high level of deterioration of heritage sites, caused by decades of insufficient funding for restoration and the lack of a systematic approach to monument monitoring. Many architectural ensembles, historical buildings, and monasteries are in a state of partial or significant decay, posing a threat of losing valuable cultural and historical information. The protection of heritage sites in areas of active military conflict and temporary occupation presents particular difficulties, as physical preservation

becomes complicated or impossible, while the need for rapid risk response grows critically urgent.

Another important issue is the low level of public awareness regarding the value of heritage sites and their role in the sociocultural development of territories. The lack of active community involvement in monitoring, restoration, and the promotion of cultural resources often leads to irresponsible attitudes and the gradual degradation of monuments. Additional challenges arise from the insufficient integration of heritage protection into national and regional development strategies, where economic and infrastructural interests sometimes outweigh cultural priorities.

Equally important is the integration of cultural heritage into sustainable urban and regional development strategies, which allows for the combination of economic, social, and cultural functions. Contemporary approaches require assessing the social significance of monuments for communities, tourists, and scholars, enabling the rational distribution of resources and prioritization of protective measures. Moreover, the development of cultural tourism and the promotion of heritage sites contribute to the economic revitalization of regions and strengthen local self-awareness.

The role of international organizations, including ICOMOS, in addressing these challenges is exceptionally important. They provide scientific and expert support, develop standards and recommendations for restoration and conservation, organize professional training, facilitate project funding, and create platforms for international knowledge exchange.